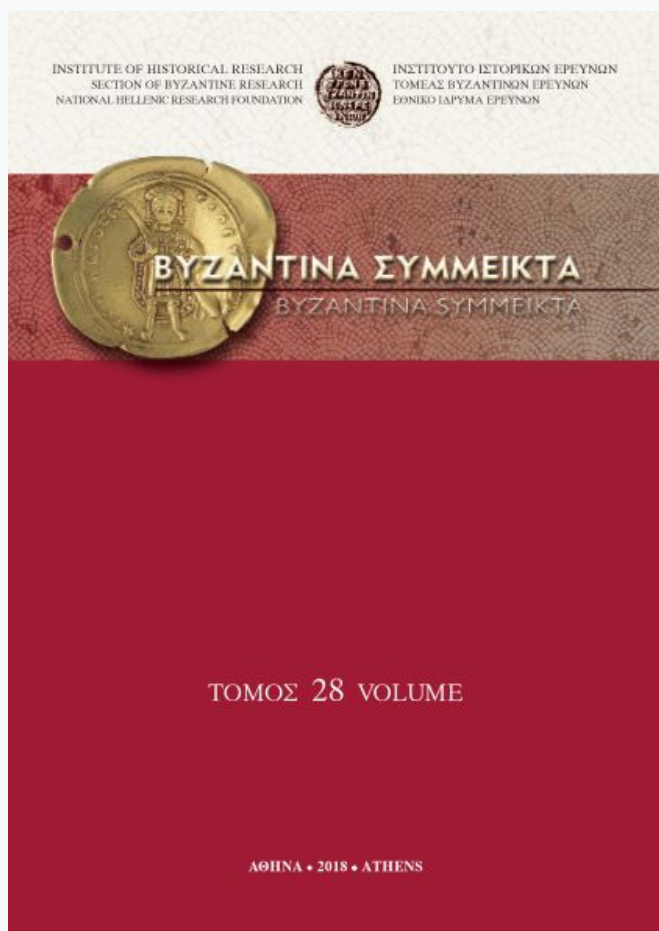

Byzantina Symmeikta

Vol 28 (2018)

BYZANTINA SYMMEIKTA 28

The Re-establishment of the bishopric of Gardikion, Trikala, (1541/42) A Contribution to the Ecclesiastical History of Thessaly during the Early Ottoman Period

Δημήτρης ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

doi: [10.12681/byzsym.15846](https://doi.org/10.12681/byzsym.15846)

Copyright © 2018, Dimitris Agoritsas

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ Δ. (2018). The Re-establishment of the bishopric of Gardikion, Trikala, (1541/42) A Contribution to the Ecclesiastical History of Thessaly during the Early Ottoman Period. *Byzantina Symmeikta*, 28, 169–208.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.15846>

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

BYZANTINA SYMMEIKTA

ΤΟΜΟΣ 28 VOLUME

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ (1541/42)
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΑΘΗΝΑ • 2018 • ATHENS

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ (1541/42)
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ἡ δημιουργία τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, στὴν περιοχὴ δυτικὰ τῶν Τρικάλων, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται στὰ *Τακτικά* (*Notitiae*) ὑπὸ τὸν μητροπολίτη Λαρίσης ἤδη ἀπὸ τὸν 10ο αἰῶνα, καθὼς καὶ ἡ μετέπειτα ἱστορικὴ τῆς πορείας εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ πολυκύμαντου τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων στὴ Θεσσαλία κατὰ τὴν ὕστερη Βυζαντινὴ καὶ πρώιμη Ὀθωμανικὴ περίοδο¹.

Ἡ ἔλλειψη ἱκανῶν μαρτυριῶν δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων γιὰ τὴν τύχη τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου κατὰ τὴν μακρὰ περίοδο, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 12ου ἕως καὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα. Εἰδικότερα, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 13ου καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 14ου αἰῶνα ἡ ἐπισκοπὴ ἀναφέρεται σὲ *Τακτικά* τῶν αὐτοκρατόρων Ἀνδρονίκου Β' (1282-1328) καὶ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγων (1328-1341)², καθὼς καὶ σὲ ἐπιστολὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Φιλοθέου Κοκκίνου (ἔτους 1371) πρὸς τὸν μητροπολίτη Λαρίσης Νεῖλο, ἐπικυρωτικὴ τῶν δικαίων

---

1. Γιὰ τὸν ἱστορικὸ βίو τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο βλ. Δ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ – ΗΛ. ΓΙΑΡΕΝΗΣ, Ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν Ἐπισκοπὴ Γαρδικίου κατὰ τὴ Βυζαντινὴ Περίοδο, *Τρικαλινὰ* 23 (2003), 197-210, καὶ Β. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, Ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Γαρδικίου τῶν Τρικάλων, στί: *1ο Διεθνὲς Συνέδριο Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλίας* (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006), ἔκδ. Περιφέρειας Θεσσαλίας, Λάρισα 2009, τ. II, 723-729.

2. Πρόκειται γιὰ τὰ *Τακτικά* (*Notitiae*) 17, 18, τὰ ὁποία συντάχθηκαν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου, καὶ 19, ποὺ συντάχθηκε ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου. Βλ. J. DARROUZÈS, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981, καὶ εἰδικότερα *Notitiae* 17.104, 401, 18.104, 407 καὶ 19.113, 413.

τοῦ τελευταίου, στήν ὁποία τὸ Γαρδίκι συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ὑποκειμένων στὴ μητρόπολη Λαρίσης ἐπισκοπῶν, στὴ 12ῃ θέσῃ³.

Ἡ ἀναγραφὴ τῆς ἐπισκοπῆς στὰ *Τακτικὰ* ἀποτελεῖ, ἐνδεχομένως, ἀσφαλῆ ἔνδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ της, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείει τὴν περὶπτωση ἢ ἐπισκοπὴ νὰ παρέμεινε κατὰ διαστήματα σὲ χηρεία, ἕως ὅτου ἡ μητρόπολη Λαρίσης τὴν ἰδιοποιήθηκε μαζὶ μὲ τὰ εἰσοδήματά της. Ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔλαβε χώρα ἡ παραπάνω μεταβολὴ θὰ πρέπει νὰ ἐντοπιστεῖ μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχῃ Φιλοθέου, πιθανότατα περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα.

Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες παρέχει γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ (1541/42), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο οἱ προκάτοχοί του στὸν μητροπολιτικὸ θρόνο Λαρίσης διὰ τὴν στενότητα τοῦ καιροῦ τοῦ πρώην ἔλαβαν ὡς ἐνορίαν ἰδίαν τὶς ἐπισκοπὲς Τρικάλων, Περιστερᾶς καὶ Γαρδικίου, ὅπως κáθηται ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπισκοπαῖς, ὁ καθ' εἷς εὕρισκόμενος μητροπολίτης Λαρίσης, καὶ αἰεὶ ὀνομαζέσθω Λαρίσης ἀντ' ἐκείνης, καὶ καρποῦσθαι τὸ ἐξ αὐταῖς ἐπισκοπαῖς εἰσόδημα εἰς ζωάρκειαν ἑαυτῶν⁴. Ἐνήμεροι γιὰ τὴν παραπάνω κατάστασις ἦταν οἱ οἰκουμενικοὶ πατριάρχες Νήφων Β΄ (τέλη 1486 - ἀρχὲς 1488, θέρος 1497 - θέρος 1498, 1502), Ἰωακείμ Α΄ (1498-1502, 1504), Παχώμιος Α΄ (1503-1504, 1504-1513) καὶ Θεόκλητος Α΄ (1513-1522), οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπέτρεψαν κατ' οἰκονομίαν στοὺς μητροπολίτες Λαρίσης νὰ ἐδρεύουν στὰ Τρίκαλα μὲ τὴν ἔκδοση ἐπιβατηρίων γραμμάτων⁵.

Στὸ παραπάνω γράμμα τοῦ Νεοφύτου Α΄ Λαρίσης ἀναφέρεται ἀκόμη ὁ τελευταῖος χειροτονημένος ἐπίσκοπος Γαρδικίου, ὁ ἐπονομαζόμενος

3. ΜΜ, τ. Ι, ἀρ. 325, σσ. 587-589, ἰδίως 588.

4. Δ. Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Ὁ Κώδικας τῆς Τρίκκης 1688-1857 (κ. 1471 ΕΒΕ)*, Λάρισα 2005-2007, 220. Παρόμοιες ἀναφορὲς ὑπάρχουν καὶ στὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμῖα Α΄ τῶν ἐτῶν 1542/3 καὶ 1543 (βλ. παρακάτω 191-192, 195). Στὸ σιγίλλιον μάλιστα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχῃ Ἱερεμῖα Α΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1543 (στ. 12) μνημονεύεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχῃ Μαξίμου. Μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι γνωστοὶ δύο οἰκουμενικοὶ πατριάρχες κατὰ τὸ δεῦτερον μισδὸ τοῦ 15ου αἰώνα, ὁ Μάξιμος Γ΄ (ἄνοιξις 1476 - 3 Ἀπρ. 1482) καὶ ὁ Μάξιμος Δ΄ (ἀρχὲς 1491 - ἀρχὲς 1497). Ὁ ἀναφερόμενος Μάξιμος στὸ σιγίλλιον τοῦ Ἱερεμῖα Α΄ εἶναι πιθανότατα ὁ δεῦτερος.

5. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 220, καὶ Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Οἱ πράξεις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπιτομὴ - Παράδοση - Σχολιασμός, Ι. 1454-1498*, Ἀθήνα 2013, 241-243.

«Κρίμαβος». Για τὸ πρόσωπό του σημειώνεται πὼς ὁ Λαρίσης κὺρ Θεοδόσιος μεταθέσατο τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου τὸν Κρίμαβον εἰς τὸ Φανάρι, ἰδιοποιούμενος στὴ συνέχεια τὴν ἐπισκοπὴ καὶ τὰ εἰσοδήματά της, πράξι ποὺ ἐπικυρώθηκε, ὅπως ἀναφέρθηκε προηγουμένως, καὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὴν ἔκδοση σειρᾶς σχετικῶν ἐγγράφων⁶.

Τὸ ἀναφερόμενο ὄνομα «Κρίμαβος» εἶναι ἀσύνηθες καὶ ἀσφαλῶς παράδοξο γιὰ ἐκκλησιαστικὸ ἄνδρα. Ὡς ἐκ τούτου, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε εὐλόγως πὼς πρόκειται γιὰ παρανάγνωση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου Γαρδικίου ἀπὸ τὸ πρωτότυπο γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄, τοῦ ἔτους 1542. Τὸ πρωτότυπο ἔγγραφο, γραμμένο σὲ μεμβράνη φυλασσόταν στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου⁷. Τὸ 1734 δημιουργήθηκε κατ' ἐντολὴ τοῦ ἀπὸ Δημητριάδος μητροπολίτη Λαρίσης Ἰακώβου ἀντίγραφό του (ἴσον ἀπαράλλακτον), τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρὰ του μεταγράφηκε στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κώδικες Τρίκκης καὶ Λαρίσης (κώδ. *EBE* 1471 καὶ 1472)⁸. Ἡ παραπάνω ἀβλεψία ἐπαναλήφθηκε

6. Ὁ Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, *Ἱερὸς Σύνδεσμος*, ἔτος ιβ' (κ') 15 Δεκ. 1916, ἀρ. 279, 15, συγγέοντας προφανῶς τὸ περιεχόμενο τοῦ γράμματος σημειώνει: «γίνεται ἔτι δῆλον ὅτι, ὁ Σίμων ὁ ἀδελφὸς τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης Θεοδοσίου μετέθεσε τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου Κρίμαβον εἰς τὸ Φανάρι». Τὴν ἀβλεψία τοῦ Δυοβουνιώτη ἐπανάλαβαν οἱ ΙΕΖΕΚΙΗΛ ΒΕΛΑΝΙΑΙΩΤΗΣ, Ἡ ἱερὰ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων διὰ μέσου τῶν αἰώνων, *Θεολογία* 7 (1929), 245· Β. Γ. ΑΤΕΣΗΣ, *Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήνα 1975, 73, καὶ Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, Ἀθήνα 1980, 25, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦν μάλιστα τὴ μετάθεσιν τοῦ Γαρδικίου Κριμαβίου στὸ Φανάρι κατὰ τὸ ἔτος 1542.

7. Οἱ προσπάθειες ἀνεύρεσης τοῦ πρωτότυπου γράμματος τοῦ Νεοφύτου Α΄ (ἔτ. 1541/42) στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, τόσο ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1966 ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν γράφοντα προσφάτως, ἀπέβησαν ἄκαρπες. Ἡ ἀπώλεια τοῦ ἐγγράφου φαίνεται ὅτι εἶχε ἤδη συντελεστῇ, ὅταν στὰ 1858 ὁ Δουσικιώτης ἱερομόναχος Χατζη-Γεράσιμος μετέγραψε στὸν κώδ. 59 (στὸ βρέβιον) τῆς μονῆς ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἔγγραφα, ὅχι ὅμως αὐτὸ τοῦ Νεοφύτου Α΄.

8. Βλ. κώδικες Τρίκκης (*EBE* 1471, ff. 122r-122v) καὶ Λαρίσης (*EBE* 1472, ff. 122v-123v), Ἱ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ – ἈΛΚ. Ἱ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις 1892, 263. Τὸ κείμενο ἐξέδωσε ὁ Ρ. USPENSKII, *Putesestvie v' Meteorskie i Osoolimpijskie monastyri v Fessalii archimandrita Porfirija Uspenskago v' 1859 godu.*, Izdanie Imperatorskoj Akademii Nauk. pod redakcieju P.A. Syrcu, St Peterburg 1896, 356-359· ὁ Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, Συμβολαί, 13-15· ὁ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ,

ἀκολούθως ἀβασάνιστα σὲ ὅλες τὶς μετέπειτα ἐκδόσεις τοῦ ἐγγράφου. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος Κρί-(μπαβος), ἀποτελεῖ ἐνδεχομένως ἀναγραμματισμὸ τῆς προσφώνησης κῦρ ἢ κυρ(οῦ), συνήθης γιὰ τοὺς ἐπιφανεῖς κοσμικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικούς ἀνδρες⁹. Τὸ δεύτερο συνθετικὸ –προφανῶς τὸ κύριο ὄνομα– παραμένει ἀκατάληπτο. Ἄλλη περίπτωση εἶναι τὸ ὄνομα Κρίμπαβος νὰ ἀποτελεῖ παρωνύμιο, καθὼς στὴν παλαιοσλαβικὴ кривъ εἶναι ὁ σκολιός, ὁ ὑπόστραβος¹⁰. Ἐπομένως, ὁ τύπος (γ)κρίμπαβος (*scil.* καμπούρης), ἐφόσον ὑπῆρχε πρᾶγματι στὸ πρωτότυπο ἔγγραφο, συνιστᾷ πιθανότατα προσωνύμιο τοῦ τελευταίου ἐπισκόπου Γαρδικίου περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστο καὶ ἡ περίοδος τῆς ἀρχιερατείας του θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Κυπριανοῦ (*post* 1466-67)¹¹ καὶ ἀσφαλῶς πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Διονυσίου Ἐλεήμονος (*ca* 1482 - *ca* 1489/90) καὶ τοῦ Βησσαρίωνος Α΄ (1489/90 - *ca* 1499)¹². Γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀναφορὰ

Κώδικας Τρίκκης, 23-24 (ἀναδημοσίευση: Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, *ΕΒΕ*, ἀρ. χφ. 1471, ἐπιμ. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. – Κείμενα καὶ Μελέτες 18], Θεσσαλονίκη 2017, 40-42)· ὁ Κ. ΣΠΑΝΟΣ, Τὰ χωριὰ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, *Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο* 15 (1993-94), 289-294 (καὶ εἰδικότερα σσ. 289-290, ὅπου καὶ δημοσίευση τοῦ κειμένου σχετικὰ μὲ τὰ ὄρια τῆς ἐπισκοπῆς)· ὁ ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, ὅ.π., καὶ Δ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Ὁ Κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης*, *ΕΒΕ* 1472: 1647-1868, Λάρισα 2009, 144-146· πρβλ. καὶ Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Οἱ Νεόφυτοι Λαρίσης τοῦ 16ου αἰῶνος: συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Μεταβυζαντινῆς Θεσσαλίας, *ΕΜΑ* 15/16 (1965/66), 92-95.

9. Α. ΚΟΝΤΟΠΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ προσηγορία κῦρ στὴ βυζαντινὴ κοινωνία, *Βυζαντινὰ* 32 (2012), 209-226.

10. FR. VON MIKLOSICH, *Lexikon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, Wien 1862-1865 (ἀνατ. Aalen 1977), 311. Πρβλ. καὶ τὸν ὅρο γ(κ)ριμπιάρ(η)ς (i.e. καμπούρης) στὸ τοπικὸ θεσσαλικὸ ἰδίωμα.

11. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πράξεις*, 138, καὶ ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ – Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐπίσημα κείμενα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ σωζόμενα ἀπὸ τὴν περίοδο 1454-1498*, Ἀθήνα 2016, 113.38-39.

12. Γιὰ τοὺς μητροπολίτες Λαρίσης Διονύσιο Ἐλεήμονα καὶ Βησσαρίωνα Α΄, βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ μητροπολίτης Λαρίσης ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἐλεήμων († 1510) καὶ οἱ εἰκονογραφικὲς παραστάσεις του, στό: *Οἰκοδομὴ καὶ μαρτυρία. Ἐκφρασις ἀγάπης καὶ τιμῆς εἰς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιον*, τ. Β΄, Κοζάνη 1991, 389-403, καὶ Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ ἅγιος Βησσαρίων μητροπολίτης Λαρίσης καὶ κτίτορας τῆς μονῆς Δουσίκου. Ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ καὶ ἄλλα κείμενα, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 4 (1992), 178-181.

στο γράμμα του Νεοφύτου Α΄ πώς γνώση τῶν παλαιῶν ὁρίων τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου (*ἱεροκυκλίου*) εἶχαν κάποιοι ἱερεῖς καὶ κοσμικοί, κάτοικοι οἰκισμῶν τῆς ἄλλοτε ἐπισκοπῆς, καθὼς καὶ ὁ Σίμων, αὐτάδελφος τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου, οἱ ὅποιοι καὶ ἔδωσαν τὴ σχετικὴ μαρτυρία ἐνώπιον τῶν μητροπολιτῶν Λαρίσης, Μάρκου (*ca* 1499/1500 - 1526/7) καὶ Βησσαρίωνος Β΄ (1527 - 13 Σεπτ. 1540).

Βάσει ὅλων τῶν παραπάνω, ἡ μετάθεση τοῦ τελευταίου ἐπισκόπου Γαρδικίου «Κρομπάβου» στὴν ἐπισκοπὴ Φαναρίου καὶ συνακόλουθα ἡ συνένωση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου μὲ τὴ μητρόπολη Λαρίσης συντελέστηκαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου, ἡ ἀρχιερατεία τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται πιθανότατα κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1470 καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη πατριαρχία τοῦ Νήφωνος Β΄ (1486-1488). Σὲ αὐτὸ συντείνουν τόσο ἡ μνεῖα τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν ἰδιοποίησι τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀπὸ τὸν Λαρίσης (*termini ante quem*), ὅσο καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Σίμωνος, ἀδελφοῦ τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου, ὁ ὁποῖος βρισκόταν ἀκόμη ἐν ζωῇ κατὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 16ου αἰῶνα, ὁπότε καὶ ἔδωσε τὴν μαρτυρία του γιὰ τὸ ἱεροκύκλιο τῆς ἐπισκοπῆς.

Λίγες δεκαετίες ἀργότερα, ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Νεόφυτος Α΄ (Σεπτ. 1540 - Ἰούν. 1550) ἀναγκάστηκε νὰ προβεῖ στὴν ἀνασύστασι τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου (1541/42), γεγονὸς ποὺ ἐγείρει εὐλόγα ἐρωτήματα, καθὼς δὲν συνέβη τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Τρίκκης, ἡ ὁποία παρέμεινε ἐνωμένη μὲ τὴ μητρόπολη Λαρίσης ἕως τῆς 5 Μαΐου 1739¹³.

Οἱ λόγοι ποὺ ὁδήγησαν τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄ νὰ λάβει τὴν παραπάνω ἀπόφασι δὲν ἀναφέρονται ρητῶς, ἀλλὰ ἐμμέσως γίνονται κάποιες νύξεις γιὰ τὸ ζήτημα. Ἔτσι, στὸ γράμμα (οὐσιαστικὰ στὴ συνοδικὴ ἀπόφασι) γιὰ τὴν ἀνασύστασι τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀναφέρεται πὼς *Τοῦ νῦν δὲ καιροῦ πολλὰι συγχύσεις, καὶ ἀνωμαλῖαι γεγόνασιν ὑπὸ τῶν χαιρεκάκων, καὶ ἐπαναστῶν (sic) τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου παρὰ θέλημα τοῦ πατριάρχου*¹⁴. Ἡ σύγχυσις

13. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ἱστορικὰ σχόλια σὲ ἐπιγραφές, ἐπιγράμματα, χαράγματα καὶ ἐνθυμήσεις τῆς μονῆς Δουσίκου, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 1 (1984), 37 καὶ σημ. 104.

14. Πρβλ. τὴν ἀβασάνιστη καὶ ἀμάρτυρη ἄποψι πὼς ἡ ἐπισκοπὴ Γαρδικίου ἀνασυστάθηκε ἀπὸ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη Ἱερεμία Α΄, παρὰ τὴν θέλησι τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχανε ἔτσι τὰ ἔσοδά του· ΣΠΑΝΟΣ, Ἐπισκοπὴ Γαρδικίου,

που προκλήθηκε, ὁδήγησε σὲ ἀδιέξοδο τὸν μητροπολίτη Λαρίσης, ὁ ὁποῖος προσέφυγε στὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ εἰς ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν. Ὡς λύση προκρίθηκε ἡ σύγκληση συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, στὴν ὁποία ἀποφασίστηκε: ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον Γαρδικίου, καὶ κατέχειν τὴν ἐνορίαν αὐτῆς, καθάπερ καὶ πρώην ὁ ἐπίσκοπος Γαρδικίου Κρίμπαβος, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ τῶν πάλαι¹⁵.

Γιὰ τὸ συγκεκριμένο ζήτημα περισσότερο διευκρινιστικά, μολονότι ὄχι ἐντελῶς σαφῆ, εἶναι ὅσα ἀναφέρονται σὲ τρία πατριαρχικά ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται σήμερα στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου. Πρόκειται γιὰ: (α) *γράμμα* τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἔτους Ἱζνα΄ [7051 = 1 Σεπτ. 1542 - 31 Αὐγ. 1543], μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρώνεται ἡ χειροτονία τοῦ νέου ἐπισκόπου Γαρδικίου ἀπὸ τὴν τοπικὴ σύνοδο τῆς μητροπόλεως Λαρίσης καὶ καθορίζονται οἱ δικαιοδοσίες του· (β) *σιγγίλιον* τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἔτους Ἱζνβ΄ [7052 = 1543, Ὁκτώβριος, ἰνδ. β΄], μὲ τὸ ὁποῖο καθορίζονται τὰ ὅρια τῆς ἀνασυσταθείσης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου¹⁶ καὶ (γ) *γράμμα* τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Διονυσίου Β΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἔτους Ἱζνε΄ [7055 = 1547, Φεβρ., ἰνδ. ε΄], μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιβεβαιώνονται ἐκ νέου καὶ διασφαλίζονται τὰ ὅρια τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου¹⁷. Εἰδικότερα, στὰ δύο πατριαρχικά ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμία Α΄ ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα:

723-724, καὶ Β. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, *Οἱ οἰκισμοὶ τῆς βορειοδυτικῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (ἀπὸ τὸν 14ο ἕως τὸν 19ο αἰῶνα)*, Θεσσαλονίκη 2004, 67-68.

15. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 220.

16. Τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμία Α΄ ἐξέδωσε βάσει τοῦ κώδικα ἀπογράφων τοῦ Σταυράκη Ἀριστάρχου, μεγάλου λογοθέτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (cod. Vat. gr. 2416), ὁ Ι. ΟΥΔΟΤ, *Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Selecta*, II/ fasc. IV, Grottaferrata (Roma) 1967, ἀρ. 50, σσ. 54-59 καὶ ἀρ. 52, σσ. 62-67, καὶ ἀναδημοσίευσεν στὴ μελέτη του ὁ Μ. ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του*, Ἀθήνα 2004, 339-341 (ἀρ. 36), 342-345 (ἀρ. 38).

17. Μνεῖα τῶν παραπάνω ἐγγράφων καὶ στὸ ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Νεόφυτοι Λαρίσης*, 99-100. Ἀντίγραφα τους καταχωρήθηκαν στὸν *Κώδικα* ἀρ. 59 τῆς Μονῆς Δουσίκου (βρέβιον) ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Χατζη-Γεράσιμο κατὰ τὸ ἔτος 1858. Βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ - Φ. Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Δουσίκου - Ἁγίου Βησσαρίωνος: κατάλογος περιγραφικός*, Ἀθήνα 2004, 121, ἀρ. 59.

Πατριαρχικὸ γράμμα, 1542/43, στ. 16-19

Διαφόρως γὰρ πολάκις ζητήσαντες ἀφανῆσαι τὴν οἰκονομί(αν) ταύτην οἱ δηλωθέντες πολέμιοι, ἡ ἐκκλησία τοῦ Θ(εο)ῦ πάντα τὰ ψευδεπίπλαστα αὐτ(ῶν) ἐγχειρήματα ὡς ἰστ(ὸν) ἀράχνης διέλυε ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἀφέντες πάντα ἀναφανδὼν ἀδίκ(ως) ἐζήτησ(αν) μετὰ ἰσχύος ἐξωτερικῆς καὶ δυναστεί(ας) φοβερ(ῶν) ἀρχόντ(ων), κατακρατῆσαι τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, καὶ ἀποχωρῆσαι αὐτ(ῇν) τελείως ἀπὸ τ(ῇν) ἀγιωτάτην τ(ῆς) Λαρίσης μ(ητ)ρόπολιν

Πατριαρχικὸ σιγίλλιο, Ὀκτώβριος 1543, στ. 13-16

Τανῦν δὲ συνεργία σατανικῇ ἀναστάντές τινες κακοδαίμονες ἄν(θρωπ)οι, δόξης κενῆς ἐρασταί, πειρῶνται κατεπεμβῆναι ληστρικῶς τε καὶ παρانونῶς εἰς τ(ῇν) ἀγιωτάτην αὐτὴν ἐπισκοπ(ῇν) Γαρδικίου μετὰ ἀξιώσεως καὶ ἀναγκάσεως ἐξωτερικῶν ἀξιοματικῶν προσώπων. Καὶ ἐπηρεάζουσι καὶ ἐνοχλοῦσι καὶ ζημιοῦσιν οὐ μικρῶς καθεκάστην τὸν νῦν ἱερῶτατον μ(ητ)ροπολίτην Λαρίσης κὺρ Νεόφυτον

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω παρατιθέμενα γίνεται φανερὸ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς τέταρτης δεκαετίας τοῦ 16ου αἰῶνα ἡ μητρόπολη Λαρίσης ἀντιμετώπισε ἀκόμη μία σοβαρὴ πρόκληση, ἡ ὁποία τὴν ταλάνισε γιὰ ἄρκετὰ χρόνια¹⁸. Συγκεκριμένα, φαίνεται πὺς ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς κύκλους, ποὺ ὥστόσο δὲν κατονομάζονται, ἡ κατοχὴ ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Λαρίσης τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, καθὼς καὶ ἡ οἰκειοποίηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ἐσόδων. Στὸ θέμα ἀναφέρεται καὶ γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ Β΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Β΄ (ἔτ. 1557/58), ὅπου γίνεται λόγος περὶ τινῶν δυστροπῶν, διῴσχυριζομένων ἐξωτερικῶς κατακρατῆσαι τὴν τοῦ Γαρδικίου ἐπισκοπῇν, ὡς δῆθεν οὐσαν μητρόπολιν¹⁹.

18. Βλ. σχετικὰ παρακάτω, 177-178.

19. Τὸ πρωτότυπο τοῦ γράμματος σώζεται στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, ἐνῶ ἔχει μεταγραφεῖ καὶ στὸ βρέβιον τῆς μονῆς (κώδ. Δουσίκου 59, σσ. 70-71). Βλ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Νεόφυτοι Λαρίσης, 108 καὶ ΣΟΦΙΑΝΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Χειρόγραφα Δουσίκου*, 121. Τὸ γράμμα δημοσίευσε ἀπὸ τὸν κώδ. Δουσίκου 59 ὁ Β. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Περιστερᾶς. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐπισκόπων Παΐσιου (1800) καὶ Καλλινίκου (1807),

Ὡστόσο, μετὰ τὴν ἐπιτυχή ἀντίκρουση ἀπὸ τὴν μητρόπολη Λαρίσης τῶν παραπάνω ψευδεπίπλαστων ἐπιχειρημάτων τῶν πολεμίων της, τὰ ὅποια διαλύθηκαν «ὡς ἰστὸς ἀράχνης», τὸ ζήτημα ἔλαβε νέα τροπή. Οἱ τελευταῖοι προσέφυγαν στὴ μεσολάβηση καὶ στὴν κρίση τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ζητώντας τὴν παρέμβασή τους. Τὰ προαναφερθέντα πατριαρχικά ἔγγραφα κάνουν λόγο γιὰ ἐμπλοκὴ *ἰσχύος ἐξωτερικῆς καὶ δυναστείας φοβερῶν ἀρχόντων*, ὅπως καὶ γιὰ ἀξιώσεις καὶ πιέσεις *ἐξωτερικῶν ἀξιωματικῶν προσώπων*, μὲ στόχο τὴν ἀπόσπαση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης καὶ τὴν ἰδιοποίησή της στὴ συνέχεια. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Λαρίσης Νεόφυτος Α΄, φοβούμενος μία τέτοια ἐξέλιξη καὶ πρὸς τὸ ἐμφραγῆναι τὰ στόματα τῶν διωκόντων ὄρνεα περρωτά, ὀδηγήθηκε στὴν ἀπόφαση ἐκλογῆς, μετὰ τὴν πάροδο πολλῶν δεκαετιῶν, ἐπισκόπου Γαρδικίου²⁰. Νέος ἐπίσκοπος ἐξελέγη ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος, ὁ ὁποῖος συνυπογράφει τὸ ἐπικυρωτικὸ *γράμμα ἐπανασύστασης* τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου καὶ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων της (ἔτ. 1541/42)²¹. Σημειωτέον ὅτι τὴν παραπάνω ἀπόφαση συνυπέγραψαν καὶ οἱ παρόντες στὴν ἐνδημούσα Σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου μητροπολίτες Θεσσαλονίκης Μητροφάνης καὶ Θηβῶν Ἰωάσαφ Μακρῆς, καθὼς καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λευκάδος Ἀρσένιος, ἐπαυξάνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν ἰσχύ της²². Δύο περίπου αἰῶνες ἀργότερα ὁ Λαρίσης Ἰάκωβος Β΄

Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο 33 (1998), 241-258 καὶ εἰδικότερα σσ. 254-256. Βλ. τώρα Δ. Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ, «Διὰ τὴν στενότητα τοῦ καιροῦ τοῦ πρώην»: Ἐπανεξετάζοντας τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπισκοπῆς Τρίκκης κατὰ τοὺς 14ο-16ο αἰῶνες, ὑπὸ δημοσίευση στὰ *Θεσσαλικά Μελετήματα* 8 (2019), ὅπου καὶ ἔκδοση τοῦ πρωτότυπου ἐγγράφου.

20. Βλ. παρακάτω (σ. 192, στ. 22-23) τὸ πατριαρχικὸ *γράμμα* τοῦ 1542/43.

21. Ὁ Γαρδικίου Νεόφυτος συνυπογράφει μαζί μὲ τὸν Λαρίσης Νεόφυτο τὸ πατριαρχικὸ *σιγίλλιον* τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ (ἔτ. 1545) ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίου Στεφάνου τῶν Μετεώρων. Βλ. ΘΕΟΤΕΚΝΗ ΜΟΝΑΧΗ, *Τρία πατριαρχικά σιγίλλια, ἀνέκδοτα* (Ἀγιοστεφανίτικα 1), Ἱ. Μονὴ Ἀγίου Στεφάνου – Ἅγια Μετέωρα 1995, 35.45-49, καὶ ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Νεόφυτοι Λαρίσης*, 95 καὶ σημ. 2. Διάδοχός του ὑπῆρξε ὁ Χριστοφόρος, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει post 1558 σὲ ἀνέκδοτο *γράμμα* τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Β΄ πρὸς τὸν καθηγούμενο καὶ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου. Τέλος, σὲ ἐνεπίγραφη εἰκόνα τῶν Ἀγίων Πάντων ποὺ ἐντόπισε ὁ Νίκος Βέης στὴ μονὴ Ρουσάνου καὶ χρονολόγησε στὸν 15ο ἢ 16ο αἰ. ἀναφέρεται κάποιος Θεόκλητος, *οἰκονόμος* Γαρδικίου. Βλ. Ν. Α. ΒΕΗΣ, *Σύνταγμα ἐπιγραφικῶν μνημείων Μετεώρων καὶ τῆς πέριξ χώρας μετὰ σχετικῶν ἀρχαιολογημάτων*, *Βυζαντις* 1 (1909), 625-626 (ἀρ. 140).

22. Γιὰ τὸ πρόσωπο τῶν παραπάνω ἱεραρχῶν βλ. Α. Δ. ΚΟΜΙΝΗΣ, *Ἀνέκδοτος*

(1734-1739), κατὰ τὴ μεταγραφὴ τοῦ *γράμματος* στοὺς κώδικες Τρίκκης καὶ Λαρίσης, ἔκρινε σκόπιμο νὰ ὑπογράψει καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο.

Ἡ πτυχή αὐτὴ τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας –ἄγνωστη ἐν πολλοῖς– παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Μολονότι στὰ προαναφερθέντα ἔγγραφα ἐκτίθεται τὸ γενικὸ πλαίσιο καὶ παρουσιάζονται οἱ περιστάσεις ποὺ ὁδήγησαν στὴν ἀνασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ἄγνωστες λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τὰ δρῶντα πρόσωπα καὶ τὰ κίνητρά τους. Ἐτσι, ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὸ Γαρδίκι ἀποτελοῦσε παλαιότερα μητρόπολη, θέτοντας ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὴ δικαιοδοσίᾳ τῆς μητροπόλεως Λαρίσης ἐπ’ αὐτοῦ, προῆλθε πιθανότατα ἀπὸ κάποιο ὁμορο ἐκκλησιαστικὸ κέντρο, τὸ ὁποῖο εἶχε μάλιστα τὴ δυνατότητα προσφυγῆς στὶς ὀθωμανικὲς ἀρχές. Ἐπιπλέον, ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἀγνοήθηκε ἐπιδεικτικὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τὸ ὁποῖο ἄλλωστε δὲν φαίνεται νὰ εἶχε δυνατότητα ἄμεσης παρέμβασης σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι, καθὼς τὸ ζήτημα θὰ εἶχε ἀντιμετωπιστεῖ μᾶλλον ἄμεσα καὶ μὲ διαφορετικὸ τρόπο.

Ἡ ταυτότητα ἐκείνων ποὺ πρόβαλαν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου δὲν προσδιορίζεται, ἀλλὰ μποροῦμε εὐλόγα νὰ ὑποθέσουμε πὼς πρόκειται γιὰ ἄτομα μὴ φίλα προσκείμενα στὴ μητρόπολη Λαρίσης ἢ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Εἶναι ἐξάλλου γνωστὲς οἱ ψυχρὲς ἕως τεταμένες σχέσεις τῆς μητροπόλεως Λαρίσης μὲ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Δομενίκου καὶ Ἐλασσῶνος, ἰδιαίτερα κατὰ τὸ πρῶτο τρίτο τοῦ 16ου αἰῶνα, ἐπὶ ἀρχιερατείας τοῦ Λαρίσης Μάρκου Α΄.

Πράγματι, ἐπὶ πατριαρχίας Παχωμίου Α΄ (1504-1513), ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Μάρκος ἦλθε σὲ διένεξη μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Δομενίκου Γρηγόριο γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Παλαιοχωρίου (σημ. Τύρναβος). Ἡ διαμάχη τερματίστηκε μετὰ ἀπὸ πολυετὴ ἀγώνα, ἐπὶ Βησσαρίωνος Β΄, μὲ παρέμβαση τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Α΄, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε σχετικὰ τρία διαδοχικὰ ἔγγραφα (Σεπτ.

ἐπισκοπικὸς κατάλογος Θηβῶν, *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν* 1 (1968), 93· Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ νεομάρτυς Μιχαὴλ ὁ ἐξ Ἀγρᾶφων († 1544, Θεσσαλονίκη) καὶ ὁ συντάκτης τοῦ βίου του, *BNJ* 21 (1973), 243-247, καὶ Δ. ΣΤ. ΜΙΧΑΛΑΓΙΑ, Ἡ Λευκάδα στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, στό: *Πρακτικὰ ΚΑ΄ Συμποσίου: Ἡ Ἐκκλησία τῆς Λευκάδας, ἡ Κοινωνία καὶ ἡ Τέχνη, Λευκάδα, 8-10 Αὐγούστου 2016*, Λευκάδα 2017, 54.

1527, Ἰουλ. 1528, καὶ Αὐγ 1528)²³. Στὸ μεταξύ, οἱ ἤδη τεταμένους σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν περιπλέχθηκαν περαιτέρω μετὰ καὶ τὴ χειροτονία τοῦ Βησσαρίωνος (ἔπειτα Λαρίσης Βησσαρίωνος Β΄) ὡς ἀρχιεπισκόπου Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος (ca. 1516/17), ὁ ὁποῖος δὲν ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸν τοπικὸ κληρὸ καὶ τὸν λαό, ἀποπέμφθηκε καὶ στὴ θέση του διορίστηκε κατόπιν παρέμβασης τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Θεολήπτου Α΄, κάποιος Νεόφυτος²⁴.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δομενίου ὑπῆγετο, ὡστόσο, στὸ Πατριαρχεῖο, ὁπότε στὴν περίπτωση ποὺ τὸ ζήτημα τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου εἶχε ἀνακινηθεῖ ἀπὸ αὐτὴ, θὰ ἀρκοῦσε ἴσως ἡ παρέμβαση τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ὑπὲρ τοῦ Λαρίσης, ὅπως συνέβη λίγα ἔτη νωρίτερα μὲ τὸ Παλαιοχώριο, γιὰ τὸ θέμα τοῦ ὁποίου ἀπολύθηκαν, ὅπως εἰπώθηκε, τρεῖς πατριαρχικά ἔγγραφα. Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου δὲν παρατηρεῖται κάτι ἀνάλογο· ἀντίθετα, τὸ Πατριαρχεῖο ἐμφανίζεται ἀρκετὰ προσεκτικὸ στὸν χειρισμὸ τοῦ θέματος. Προκρίθηκε ἔτσι, σὲ συνεργασία μὲ τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἡ ἀνασύστασις τῆς ἐπισκοπῆς ὡς ἡ καλύτερη δυνατὴ λύσις τῇ δεδομένῃ χρονικῇ περιόδῳ, καὶ ἀπολύθηκαν γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ δύο πατριαρχικά *γράμματα* ἀπὸ τὸν Ἱερεμία Α΄ (1542/43 καὶ 1543), στὰ ὁποῖα ἀποφεύγεται ἐπιμελῶς κάθε μνεῖα στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἢ στὸ πρόσωπο ποὺ ἤγειρε τὸ ζήτημα.

Ἡ ἀνεπάρκεια τῶν μαρτυριῶν δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀσφαλῆ ἀπόδοσις στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος τῆς εὐθύνης γιὰ τὸ ζήτημα ποὺ ἀνέκυψε μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Γαρδικίου καὶ ἐπομένως ἡ προσπάθεια ἐντοπισμοῦ της θὰ πρέπει νὰ στραφεῖ ἐνδεχομένως ἄλλου.

23. Βλ. σχετικὰ ΟΥΔΟΥ, *Patriarchatus Constantinopolitani*, ἀρ. 46, σσ. 40-43, ἀρ. 47, σσ. 44 καὶ ἀρ. 48, σσ. 46-49· ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Λαρίσης*, 146-147· Γ. ΝΤΡΟΓΚΟΥΛΗΣ, Ὁ Τύρναβος καὶ ἡ περιοχὴ του στὰ πρῶτα μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάκτηση χρόνια, στό: *Πρακτικὰ Α΄ Συνεδρίου Τυρναβίτικων Σπουδῶν, Τύρναβος 9-10 Σεπτ. 1990*, Τύρναβος 1991, 63-74, καὶ ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄*, 61-62 καὶ 290-294 (ἀρ. 9-11). Γιὰ τὴν ἐπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος βλ. Γρ. Π. ΒΕΛΚΟΣ, *Ἡ ἐπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος*, Ἐλασσόνα 1980· Α. Α. ΠΑΣΑΛΗ, *Ναοὶ τῆς ἐπισκοπῆς Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος* [ΚΒΕ - Βυζαντινὰ Μνημεῖα 13], Θεσσαλονίκη 2003, καὶ Σ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ - Β. ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ-ΚΡΙΤΣΙΜΑΛΛΗ, Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Δομένικο Ἐλασσῶνα, *ΔΧΑΕ* 35 (2014), 19-42.

24. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ ἅγιος Βησσαρίων μητροπολίτης Λαρίσης (1527-1540) καὶ κτίτορας τῆς μονῆς Δουσίκου. Ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ καὶ ἄλλα κείμενα, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 4 (1992), 181.

Τὴν ἴδια περίοδο, στὸν ὅμορο βαλκανικὸ χῶρο ἐξελισσόταν ἄλλη μία ἐκκλησιαστικὴ διαμάχη, αὐτὴ μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἡ ὁποία παρουσιάζει κάποιες ὁμοιότητες μὲ τὴν περίπτωσι τοῦ Γαρδικίου.

Κατὰ τὴν τέταρτη δεκαετία τοῦ 16ου αἰῶνα ὁ Ἀχριδῶν Πρόχορος ἐπεδίωξε νὰ ἐπαναφέρει τὰ ὅρια τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του σὲ ἐκεῖνα τοῦ 11ου αἰῶνα, ὅπως αὐτὰ εἶχαν καθοριστεῖ μὲ *παλαιγενῆ βασιλικά χρυσόβουλλα* ἐπὶ Βασιλείου Β΄ καὶ ἀργότερα ἐπὶ Μιχαῆλ Η΄ Παλαιολόγου, προβαίνοντας στὴ διεκδίκηση ἀρκετῶν ἐπισκοπῶν ποὺ ἀνῆκαν σὲ μητροπόλεις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως²⁵. Ἔτσι, περὶ τὸ 1544 ὁ Πρόχορος ἐπιχείρησε νὰ διευρύνει τὴν ἐξουσία του στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία σὲ βάρος τῶν δικαίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δίνοντας στὶς ὀθωμανικὲς ἀρχὲς πεσκέσι 100 νομίσματα περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὁ ὁποῖος πλήρωσε ποσὸ 4000 νομισμάτων. Χάρη στὴν ἀντίδραση, ὡστόσο, τοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης γιὰ ὑπαγωγὴ τῶν μητροπόλεων τῶν Παραδουνάβιων Ἡγεμονιῶν στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος ἀνακλήθηκε²⁶. Τὴν ἴδια περίοδο ἢ λίγο νωρίτερα (post. 1530) ὁ Ἀχριδῶν ἐπιχείρησε νὰ ἀποσπάσει ὀρισμένους ἐπισκοπεὺς ἀπὸ μητροπόλεις τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου ποὺ ἀνῆκαν στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Μανουὴλ Μαλαξὸς στὴν *Πατριαρχικὴ Κωνσταντινουπόλεως Ἱστορία*, ποὺ συνέγραψε στὰ 1578 καὶ τὴν ὁποία ἐνέταξε στὸ ἔργο του *Turcograeciae* ὁ καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς στὸ πανεπιστήμιό τοῦ Tübingen, Martinus Crusius, σημειώνει σχετικὰ ὅτι:

25. Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Ἀχριδῶν Πρόχορος ἐπεξέτεινε τὴ δικαιοδοσίαν του καὶ ἐπὶ τῶν Ὁρθοδόξων τῆς νοτίου Ἰταλίας, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχονταν ἀπὸ περιοχὰς τῶν Βαλκανίων ὑπαγόμενες ἐκκλησιαστικὰ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος. Βλ. Ζ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ, Ἡ ἐλληνικὴ κοινότης τῆς Βενετίας καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως (15ος-18ος αἰ.), *Δωδώνη* 26.1 (1997), 237, καὶ Β. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, Ἡ δικαιοδοσία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος στὴ μητρόπολι Ἰταλίας κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα, στό: *Χριστιανικὴ Μακεδονία. Πελαγονία – Μία ἄλλη Ἑλλάδα. Θεσσαλονίκη – Ἀχρίδα*, ἐπιμ. Αθ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, Θεσσαλονίκη 2004, 485-487.

26. G. SUBOTIC, Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Μολδαβοῦ βοεβόδα Στεφάνου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀχρίδας Δωροθέου. Πρωτοβουλίες-ὑποκινήσεις καὶ χρόνος ἐμφάνισης, στό: *Βαλκάνια καὶ Ἀνατολικὴ Μεσόγειος (12ος-17ος αἰῶνες)* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Τὸ Βυζάντιο Σήμερα 2], Ἀθήνα 1998, 199-206, καὶ ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄*, 144 κ.έ.

Πατριαρχεύοντος δὲ τούτου (i.e. Ἱερεμίας Α'): ἦλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρώην Ἰουστινιανῆς, Ἀχρειδῶν, ὀνόματι Πρόχωρος, ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὸ διβάνη: καὶ ἔδειξε χρυσόβουλλα βασιλικά: τὰ ὅποια ἔλεγον, καὶ ἀπέφηναν: ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὐτοῦ νὰ ἔχει τὰ Βέρροια: τὰ ὅποια εἶναι ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Καὶ τῆς ὥρας ἔβαλεν ἑκατὸν φλωρία χαράτῃ εἰς αὐταῖς. Καὶ, ὡς ἶδεν ὁ πατριάρχης, ὅτι ἔβαλε χαράτῃ: ἦλθεν εἰς ἀδοιμονίαν, τί νὰ κάμῃ: νὰ μὴδὲν τοῦ ἐπάρῃ αὐτοὺς τοὺς τόπους. Καὶ ἔτῃ τοῦ ἐρμήνευσαν, καὶ ὑπῆγε, καὶ εὐγάλε φεῖτιφᾶν: καὶ ἔλεγεν οὕτως ὁ φεῖτιφᾶς. Ὅτι, ἀνεῖναι καὶ ἔχει τινὰς ἓνα πρᾶγμα: καὶ τὸ ὀρίζει ἑκατὸν χρόνους: πλεόν δὲν ὑπορεῖ τινὰς, νὰ τὸ ἐπάρῃ ἀπὸ τὸ χέρεῖ του. Καὶ ἔτῃ ἐφανίσθη εἰς τὸ διβάνη: καὶ ἔδειξε τὸν φεῖτιφᾶν, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι νὰ ἔχει πλεόν περὶ τριακοσίους χρόνους ἢ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἀκούσαντες τοῦτο οἱ πασιάδες: ἐδικαίωσαν αὐτόν, νὰ τὸ ἔχει: μετὰ τοῦτο, ὅτι νὰ στέρξει τὰ ἑκατὸν φλωρία, τὴν ἐπανεύασιν τοῦ Προχώρου. Μὴ ἔχων δέ, τί νὰ κάμῃ ὁ πατριάρχης, ἔστερξεν αὐτά: καὶ ἔτῃ ἀπεδίωξαν τὸν αὐτὸν Πρόχωρον ἀπὸ τὸ διβάνη²⁷.

Στὸ θέμα ἀναφέρεται καὶ ὁ Φαναριώτης ἱατροφιλόσοφος τοῦ 18ου αἰ. Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, στὸ ἔργο του *Μετὰ τὴν Ἄλωση*, παρέχοντας τὴν ἐπιπρόσθετη πληροφορία ὅτι: Ἔτει σωτηρίῳ 1533. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρειδῶν ... τὴν τῶν Σέρβων ἐπισκοπὴν ἐξήτει ἐπὶ βήματος παρασταθεῖς, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν δοθέντα αὐτῷ βασιλικά χρυσόβουλλα, ἀρπαγῆναι λέγων ὕστερον παρὰ τοῦ Θεσσαλονίκης ἢ ἐξέλιξη ἦταν αὐτὴ ποὺ περιγράφει καὶ ὁ Μανουὴλ Μαλαξός²⁸.

27. M. CRUSIUS, *Turcograeciae libri octo*, Basileae 1584, 163-164. Πρβλ. καὶ τὴν ἀνατύπωση τοῦ κειμένου τοῦ Crusius ἀπὸ τὸν Im. BEKKER (ed.), *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos* [CSHB], Bonnae 1849, 170.3-22.

28. ΑΘ. ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ, *Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα. Βιβλίον Η', Θ' καὶ Ι', ἧτοι Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωση (1453-1789)*, ἔκδ. ἀρχιμανδρίτη ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κωνσταντινούπολη 1870, 62-63. Πρβλ. καὶ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ Ἀθηνῶν, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Γ', Βιέννη 1784, 369-370. Στὸ ζήτημα ἀναφέρεται καὶ ὁ Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ, *Εἰδήσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Ι' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, 36-1884, Κωνσταντινούπολις 1885-1890 (ἀνατ. Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων, Ἀθήνα 1996), 503.

Τὰ βασιλικά χρυσόβουλλα ποὺ ἐμφάνισε ὁ Πρόχορος εἶναι, ὅπως προαναφέρθηκε, τρία σιγίλλια ἀποδιδόμενα στὸν αὐτοκράτορα Βασίλειο Β΄ ποὺ ἐνσωματώθηκαν σὲ χρυσόβουλλον τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου (1273, Ἰούλ.) γιὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος²⁹. Στὸ τρίτο ἐξ αὐτῶν ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Σεργίων δόθηκε ἀπὸ τὸν Βασίλειο Β΄ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος, μολονὶ ἀργότερα ἐπὶ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ (1081-1118) τὰ Σέρβια ἐπανήλθαν στὴ δικαιοδοσίᾳ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ τὶς ἐπισκοπὲς Βερροίας καὶ Σταγῶν, ὅχι ὅμως μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Γαρδικίου, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἀνῆκε στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος, οὔτε ὑπῆρξε ποτὲ μητρόπολη, ὅπως οἱ «διεκδικητές της» ὑποστήριξαν τὸν 16ο αἰῶνα, καθὼς κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο τὸ Γαρδίκι Τρικάλων διετέλεσε ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Λαρίσης³⁰.

Ἡ μόνη πιθανὴ σχέση μεταξὺ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ ἐποχικὰ μετακινούμενος πληθυσμὸς τῶν Βλάχων ποιμένων ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Γρεβενῶν καὶ τοῦ εὐρύτερου χώρου τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ποὺ ἀνῆκε στὴ δικαιοδοσίᾳ

29. H. GELZER, Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche, *BZ* 2 (1893), 42-46· τοῦ ΙΑΙΟΥ, *Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden*, Leipzig 1902, 24, καὶ A. MÜLLER, Zur Datierung des Chrysobulls Michaels VIII. für Ochrid: nicht August 1272, sondern Juli 1273, στὸ: *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur* [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik 7], (eds) L. M. HOFFMANN – A. MONCHIZADEH, Wiesbaden 2007, 427-432. Γιὰ τὴν ἀμφισβητούμενη γνησιότητα τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Μιχαήλ Η΄ βλ. E. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ἢ ΤΕΓΟΥ-ΣΤΕΡΠΑΔΟΥ, Ὁ χρυσόβουλλος λόγος τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1272 καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, *Βυζαντιακά* 10 (1990), 229-246 καὶ εἰδικότερα 243-246· πρβλ. G. PRINZING, The autocephalous Byzantine ecclesiastical province of Bulgaria/Ohrid. How independent were its archbishops?, *Bulgaria Mediaevalis* 3 (2012), 358-364.

30. ΣΤΡΟΥΜΠΙΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄*, 141 κ.έ., καὶ ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ – ΓΙΑΠΕΝΗΣ, Ἐπισκοπὴ Γαρδικίου, 197-201. Πλὴν τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν, ἡ ὁποία φέρεται νὰ ὑπῆρχη ἔστω καὶ βραχυπρόθεσμα στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος τὸν 11ο αἰῶνα, καμία ἄλλη θεσσαλικὴ ἐπισκοπὴ δὲν ἀνῆκε ποτὲ στὸν Ἀχρίδος. Ὡστόσο οἱ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΑΝΗΣ, τ. 5, 520, ἀναφέρουν ἐσφαλμένα πὼς στὰ 1855 ὁ Φαναριοφερσάλων Νεόφυτος, ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Φθίας, τελεῖ ὑπὸ τὸν Ἀχρίδος· πληροφορία ποὺ ἄκριτα ἀποδέχθηκε καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ΙΕΖΕΚΙΗΛ ΒΕΛΑΝΙΔΩΤΗΣ, *Ἱερὰ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων*, 244 καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ Ἐκκλησία Ἀχριδῶν καὶ ἡ Μητρόπολις Φαναριοφερσάλων, *Νέα Σιών* 27 (1932), 473-476. Τὰ γραφόμενα τοῦ Θεσσαλιώτιδος ἀνασκεύασε ὁ Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ, *Ἡ Μητρόπολις Φαναριοφερσάλων διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, αὐτοτελὲς ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Η΄ τόμο τῆς *Θεολογίας*, Ἀθήνα 1930, 14-16.

τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος³¹. Σχετικά, τὸ δεύτερο σιγίλλιον τοῦ Βασιλείου Β΄ ὑπὲρ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ὀρίζει πὼς οἱ Βλάχοι ὅπουδήποτε καὶ ἂν βρίσκονταν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδίδουν τὸ κανονικὸν στὸν Ἀχρίδος, ἐνῶ κατὰ τὸ ἐπόμενο διάστημα ἀπαντᾷ στοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους ἢ ἐπισκοπὴ *Βρεανόγης* (ἢ *Βρεανόγου*) ἥτοι *Βλάχων*, στὴν τελευταία θέση τῶν θρόνων τῆς *Πρώτης Ἰουστινιανῆς* ἥτοι *πάσης Βουλγαρίας*³².

Παρόλα αὐτά, στὴν περίπτωση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου δὲν ἦταν τὸ δημογραφικὸ στοιχεῖο ποὺ ἀξιοποιήθηκε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπιχείρησαν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ὑπαγωγὴ τῆς στὸν Λαρίσης, ἀλλὰ ἡ προβολὴ ἀβάσιμων ἐπιχειρημάτων καὶ ἡ ἐμπλοκὴ τῶν ὁθωμανικῶν ἀρχῶν. Ἐὰν ἡ προκληθεῖσα σύγχυση ὀφείλεται πράγματι στὶς ἐνέργειες τοῦ Ἀχριδῶν Προχόρου, τότε αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ στὸ πλαίσιο τῆς γενικότερης πολιτικῆς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 16ου αἰ., νὰ αὐξήσει τὴν ἐπιρροή της καὶ νὰ ἐπαναφέρει στὴ δικαιοδοσίᾳ της περιοχὲς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ποὺ θεωροῦσε ὅτι τῆς ἀνήκαν δικαιοματικά³³.

Ἐδρα τῆς ἀνασυσταθείσης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀποτελέσσε ὁ οἰκισμὸς τοῦ Ζάρκου³⁴, ἐνῶ ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ μὴ ἀναφορά, μεταξὺ τῶν χωριῶν τῆς ἐπισκοπῆς, τοῦ ὁμώνυμου βυζαντινοῦ οἰκισμοῦ. Σημειωτέον ὅτι τὸ Γαρδίκι, ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς

31. Σημειωτέον ὅτι στὸν οἰκισμὸ τοῦ Ζάρκου, ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴ περίοδο, καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ διαβιοῦσε σημαντικὸς πληθυσμὸς Βλάχων ποιμένων.

32. GELZER, Ungedruckte, 46.10-12, καὶ DARROUZÈS, *Notitiae* 13, 856, app. 2, 372 (1143-80). Γιὰ τὴν δημιουργία τῆς ἐπισκοπῆς Βλάχων τὸν 11ο αἰ. βλ. I. SNEGAROV, *Istoriija na Ohridskata Archiepiskopija*, τ. Α΄, Sofia 1924, 192 καὶ σημ. 2· πρβλ. M. GYÖNI, L'évêché vlaque de l'archevêché bulgare d'Achris aux XIe - XIVe siècle, *Etudes slaves et roumaines* 1 (1948), 148-159, 224-233 καὶ P. Ș. NĂSTUREL, Les Valaques Balkaniques aux Xe - XIIIe siècles. (Mouvements de population et colonisation dans la Roumanie grecque et latine), *BF* 7 (1979), 101-102.

33. Βλ. σχετικά Δ. ΠΑΝΤΟΣ, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας Πρόχορος (; - 1550) καὶ οἱ σχέσεις του μὲ τὴ μονὴ Δοχειαρίου (πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰῶνα), Ἀθήνα 2009, 95-121, καὶ ΑΓΓ. ΔΕΛΗΚΑΡΗ, Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχριδῶν κατὰ τὸν Μεσαίωνα [Ἑλληνισμὸς καὶ Κόσμος τῶν Σλάβων 12], Θεσσαλονίκη 2014, 158-163, σημ. 15, καὶ 250.

34. Βλ. J. J. BJÖRNSTÄHL, Τὸ ὁδοιπορικὸ τῆς Θεσσαλίας 1779, ἐπιμ. ΜΕΣΣΕΡΙΝΟΣ, Θεσσαλονίκη 1979, 64, καὶ USPENSKII, *Vostok Christianskij*, 81 κ.έ.

χρόνους, ἦταν τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης ὀθωμανικῆς ἀπογραφῆς (1454/55) ἕνας μικρὸς οἰκισμὸς, ποὺ εἶχε δοθεῖ ὡς *τιμάριο* στὸν χριστιανὸ *σπαχή* Ἄγγελο, ἀδελφὸ τοῦ *Aresti*³⁵. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, ὅταν ἀνασυστάθηκε ἡ ἐπισκοπὴ στὰ 1542, ἡ μὴ συμπερίληψη τοῦ Γαρδικίου μεταξὺ τῶν οἰκισμῶν τῆς δηλώνει ἐνδεχομένως ὅτι αὐτὸ εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἐρημώσει καὶ μόνο τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς θύμιζε τὴν ἄλλοτε ὑπαρξή του, καθὼς ἔκτοτε ἡ περιοχὴ θὰ καλεῖται Παλαιογαρδίκι³⁶.

Στὸ γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ (1541/42) γιὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ὀρίζεται σὲ ἔντονο ὕφος ὅτι γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ὁποιασδήποτε πρόκλησης καὶ ἀναστάτωσης στὸ μέλλον ὁ ἕκαστος ἐπίσκοπος: *μὴ ἐχέτω ἄδειαν τοῦ ἐκβῆναι ἐκ τῶν ὀρί(ων) αὐτοῦ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου μὴ ἐνοχλῆσαι: [...]* ἢ μετὰ ἐξουσίας, καὶ δυνάμει

35. Βλ. Μ. DELILBAŞI – Μ. ARIKAN, *Hicri 859 Tarihli, Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tirhala*, τ. I-II, ἐκδ. Türk Tarih Kurumu Basimeri, Ankara 2001, 120-121, ὅπου ἀπογράφεται τὸ χωριὸ (*karye*) Gardik, ἀποτελούμενο ἀπὸ 29 οἰκογένειες, 3 ἐλεύθερους καὶ 2 χῆρες, ἀσχολούμενους μὲ τὴν καλλιέργεια σιτηρῶν, τὴν ἐκμετάλλευση καρυδιῶν καὶ τὴν κτηνοτροφία· Πρβλ. καὶ Ν. BELDICEANU, *Timariotes chrétiens en Thessalie (1454/55)*, *Süd-Ost Forschungen* 44 (1985), 59, καὶ ΣΠΑΝΟΣ, *Οἰκισμοί*, 447-449.

36. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 220, καὶ ΣΠΑΝΟΣ, *Οἰκισμοί*, 447-449. Εἶναι ἄξιοσημείωτο ὅτι ὁ οἰκισμὸς τοῦ (Παλαιο-)Γαρδικίου λείπει ἀπὸ τὴν *Πρόθεση* 401 (κώδ. Μεταμορφώσεως, Μεγάλου Μετεώρου, ἔτ. 1520/40), ἀπαντᾷ ὅμως στὴν *Πρόθεση* 36 τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου (post 1570, f. 63^r «Γαρδίκι»). Βλ. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, *Οἱ Θεσσαλικοὶ οἰκισμοὶ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀφιερωτῶν τους στὴν Πρόθεση 401 τοῦ Μεγ. Μετεώρου (1520-1540)*, *Λάρισα* 2003 (ἀνάτ. τῶν τόμων 43 καὶ 44 τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου*), καὶ ΣΟΦΙΑΝΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Χειρόγραφα Δουσίκου*, 60. Στὴν *Πρόθεση*, ὡστόσο, ἀρ. 39 τῆς μονῆς Δουσίκου (17ος αἰ.) ἀπουσιάζει κάθε ἀναφορὰ στὸν οἰκισμὸ, Κ. ΣΠΑΝΟΣ, *Ἡ ἀνέκδοτη Πρόθεση 39 τῆς μονῆς Δουσίκου (16ος-17ος αἰ.)*. Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν θεσσαλικῶν οἰκισμῶν καὶ ὀνομάτων, *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο* 20 (1991), 33-80. Ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς καὶ ἀρχαιολόγος L. HEUZEY, *Excursion dans la Thessalie Turque en 1858*, Paris 1927, 54 [καὶ στὴν ἑλληνικὴ, *Ὁδοιπορικὸ στὴν Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία τὸ 1858* (Φ.Ι.Α.Ο.Σ. – Κείμενα καὶ Μελέτες 4), ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991, 83-84], περὶ γιγνόμενος τὰ ἐρεῖπια τοῦ Γαρδικίου στὰ 1858, σημειώνει πὼς σώζεται ἕνας ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ὁ Ρώσος ἀρχιμανδρίτης Πορφύριος Uspenskij, διερχόμενος ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἕνα ἔτος ἀργότερα (1859), ἀναφέρει ὅτι ὁ ναὸς τιμᾶται στὴν ἁγία Παρασκευὴ καὶ πὼς ὁ τοιχογραφικὸς του διάκοσμος εἶναι ἐπιχρισμένος μὲ παχὺ στρώμα ἀσβέστη, ἐκτὸς ἀπὸ κάποια σημεῖα ὅπου αὐτὸ εἶχε ἀποκολληθεῖ. Βλ. USPENSKIJ, *Vostok Christianskij*, 89-90· πρβλ. σχετικὰ καὶ Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Δύο ἀνέκδοτοι ναοὶ τῆς περιοχῆς Τρικάλων, Ἀρχεῖο Βυζαντινῶν Μνημείων Ἑλλάδος* 3 (1937), 157-160.

αὐθεντικῆς, καὶ λάβῃ δυναστικῶς ἐκ τῆς ἐκκλησί(ας) Τρικκάλ(ων), ἢ τῆς Περιστερᾶς ἐνορίαν τολμῆσαι καὶ καλέσαι αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο χειρισθῇ ποιῆσαι, ὅπερ ἀποφαινόμεθα, ἀσύγγνωστος καθαιρεθήσεται(αι), ὡς ἀλαζών, κ(αὶ) ἀνυπότακτος, κ(αὶ) πάσης ἀρχιερατικῆς τιμῆς στέρηθῇ, σὺν τούτοις, κ(αὶ) τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀναθέματος ἔστω ὑποπτος³⁷.

Ἡ ἀνασυσταθεῖσα ἐπισκοπὴ ἐκτεινόταν σὲ μικρὴ ἔκταση καὶ περιλάμβανε δεκαῆξι συνολικὰ οἰκισμοὺς ἀγροτοκτηνοτρόφων. Εἰδικότερα, στὸ γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ (1541/42), καθὼς καὶ στὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμίου Α΄ (1543) καὶ τοῦ Διονυσίου Β΄ (1547) ὁρίζονται μὲ ἀκρίβεια τὰ ὅρια (τὸ *ιεροκύκλιο*) τῆς ἐπισκοπῆς μὲ ἐπιτίμιο, μάλιστα, ἀφορισμοῦ γιὰ ὅποιον τολμοῦσε νὰ τὰ παραβιάσει³⁸, καὶ μνημονεύονται οἱ ὑπαγόμενοι σὲ αὐτὴν οἰκισμοί³⁹.

Ἡ ἐπισκοπὴ Γαρδικίου διατηρήθηκε ἕως τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα. Ὁ τελευταῖος ἐπισκοπὸς τῆς Γρηγόριος ἐξεμέτρησε τὸν βίον τὸ καλοκαίρι τοῦ 1885, ὅταν ἔπεσε ἀπὸ τὸ ἄλογο ποὺ τὸν μετέφερε· ἔκτοτε ἡ ἐπισκοπὴ παρέμεινε ἐν χρείᾳ μέχρι τὸ 1899, ὁπότε καὶ συγχωνεύθηκε μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Τρίκκης⁴⁰.

Προβαίνουμε ἀκολούθως στὴν ἔκδοση τοῦ γράμματος τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου (ἔτ. 1541/42) ἀπὸ τοὺς κώδικες Τρίκκης (*EBE* 1471, ff. 122r-122v) καὶ Λαρίσης (*EBE* 1472, ff. 122v-123v), ἀφοῦ τὸ πρωτότυπο ἔγγραφο λανθάνει. Ὡς βασικὸ κείμενο λαμβάνεται αὐτὸ τοῦ κώδικα Τρίκκης, καθὼς παρουσιάζει λίγότερα σφάλματα καὶ ἀβλεψίες. Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα σημειώνουμε τὶς διαφορετικὲς γραφὲς τῶν δύο χειρογράφων καὶ ἀναγνώσεις τῶν κατὰ καιροὺς ἐκδοτῶν του. Παρέχουμε ἐπιπλέον τὴ διπλωματικὴ ἔκδοση τῶν πρωτότυπων πατριαρχικῶν ἐγγράφων (Ἱερεμία Α΄, ἔτ. 1542/43 καὶ 1543, καὶ Διονυσίου Β΄, ἔτ. 1547), τηρώντας ὡς ἔχει

37. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 221, καὶ παρακάτω, 188.

38. Στὸ πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ ἔτους 1543 (στ. 33-37) ὁρίζεται: *μηδὲ παρὰ τινος ἄλλον το παρὰπαν διασειόμενα ἢ μετακινούμενα τοιοιοῦν ὅπως μὴ ὁ βουλευθεὶς ταῦτα σαλεύσαι ἢ συγχῆσαι κἂν καταμικρόν, εἰ μὲν ἀρχιερεὺς τυχὸν εἴη ὁ τοιοῦτος, στειροσκόμενος ἔσεται πάσης ἀρχιερατικῆς τάξεως καὶ κατακεκρομμένος ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου κ(αὶ) πόρρω ἐκδιωκόμενος εἰ δέ γε ἱερεὺς, ἀργὸς πάσης ἱεροπραξίας εἰ δ' αὖ λαϊκὸς ἴσως τύχη, ὑπ' ἀφορισμὸν ἔσεται ἄλντον καὶ αἰώνιον.*

39. Βλ. παρακάτω, 187, 196-197, 200-201· πρβλ. καὶ ΣΠΑΝΟΣ, *Χωρὶὰ ἐπισκοπῆς Γαρδικίου*, *Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο* 15 (1993-94), 289-290.

40. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 116.

τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη τους. Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα παραθέτουμε τὶς τυχόν διαφορετικὲς ἀναγνώσεις τοῦ πρώτου ἐκδότῃ, ὅπου αὐτὸς ὑπάρχει⁴¹. Στὰ ἐκδιδόμενα κείμενα κεφαλαιογραφοῦμε, γιὰ τὴν καλὺτερη κατανόηση, τὰ κύρια ὀνόματα.

Κριτικὰ σημεῖα

- [αβγ] γράμματα σβησμένα, ποὺ συμπληρώνονται στὴν ἔκδοση.
- [[αβγ]] γράμματα ποὺ διέγραψε ὁ γραφέας.
- <αβγ> γράμματα ποὺ παρέλειψε ὁ γραφέας.
- {αβγ} γράμματα περιττά, ποὺ πρέπει νὰ παραλειφθοῦν.
- \αβγ/ γράμματα ποὺ γράφτηκαν στὸ διάστιχο.
- \\αβγ// γράμματα ποὺ γράφτηκαν στὸ περιθώριο.
- (αβγ) ἀνάλυση συντομογραφίας.
- [...] γράμματα σβησμένα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαβαστοῦν.
- α β γ συμπλήρωση βάσει τοῦ ὑπολείμματος τῶν γραμμῶν.

1

Ἰσον ἀπαράλλακτον γράμματος **ἔτ. 7050 [= 1 Σεπτ. 1541 – 31 Αὐγ. 1542]**
«ἐπικυρωτικὸν ... γράμμα» (στ. 71) **Νεόφυτος Α΄, μητροπολίτης Λαρίσης**

ΚΕΙΜΕΝΟ – ἀντίγραφο [κώδ. *EBE 1471*, ff. 122r-122v (Τρίκκης = T) καὶ 1472, ff. 122v-123v (Λαρίσης = L)]. Σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχουν καταγραφεῖ στοὺς παραπάνω κώδικες τῆς μητροπόλεως Λαρίσης-Τρίκκης, πρόκειται γιὰ «Ἰσον ἀπαράλλακτον γράμματός τινος, γεγονότος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀομινήστου μ(η)τροπολίτου Λαρίσ(ς)ης κὺρ Νεοφύτου περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, εὖρεθέντος ἐν τῷ σεπτῷ σκευοφυλακίῳ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ντουσίκου γεγραμμένον ἐν μεμβράνῃ», τὸ ὁποῖο ἀντιγράφηκε τὸν Μάρτιο (*EBE 1471*) ἢ στὶς 8 Ἀπριλίου (*EBE 1472*) τοῦ ἔτους 1734, καθ' ὑπόδειξη τοῦ ἀπὸ Δημητριάδος μητροπολίτου Λαρίσης Ἰακώβου Β΄. Βλ. εἰκ. 1-2.

41. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὶς ἰδιαίτερες εὐχαριστίες μου πρὸς τὸν καθηγούμενο τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίου Βησσαρίωνος (Δουσίκου), πανοσιολογιώτατο κ. Ἰγνάτιο Ποῦτο, γιὰ τὴν ἄδεια μελέτης καὶ ἔκδοσης τῶν προαναφερθέντων ἐγγράφων, καὶ πρὸς τοὺς ὀσιολογιώτατο ἱερομόναχο πατέρα Βησσαρίωνα καὶ τὸν βιβλιοθηκάριο τῆς μονῆς πατέρα Νεόφυτο γιὰ τὸ ἀμέριστο ἐνδιαφέρον τους καὶ ὅλες τὶς παρασχεθεῖσες διευκολύνσεις.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: P. USPENSKIJ, *Putesestvie v' Meteorskie i Osoolimpijskie monastyri v Fessalii archimandrita Porfirija Uspenskago v' 1859 godu.*, Izdanie Imperatorskoj Akademii Nauk. pod redakcieju P.A. Syrcu, Ἀγία Πετρούπολη 1896, 356-359 [= U]· K. I. ΔΥΟΒΟΥΝΩΤΗΣ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, Ἰερὸς Σύνδεσμος, ἔτος ιβ' (κ') 15 Δεκ. 1916, ἀρ. 279, 13-15 [= D]· N. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, Ἀθήνα 1980, 23-25 [= G] (ἀνατ. N. Γιαννούλης, *Κώδικας Τρίκκης*, EBE, ἀρ. χφ. 1471, ἐπιμ. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. – Κείμενα καὶ Μελέτες 18], Θεσσαλονίκη 2017, 40-42) [N]· Δ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, Ὁ κώδικας τῆς Τρίκκης 1688-1857 (κ. 1471 EBE)», Λάρισα 2005-2007, 218-221 καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ὁ κώδικας τῆς μητροπόλεως Λαρίσης. EBE 1472: 1647-1868, Λάρισα 2009, 144-146 [= K].

Ἵσον ἀπαράλλακτον γράμματος τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Νεοφύτου Α' μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρώνεται ἡ ἐπανασύστασις τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου καὶ καθορίζεται ἐκ νέου τὸ ἱεροκύκλιό της.

- † Ἐπειδὴ δὴ πρὸ πολλῶν χρόν(ων) ἀνηλώθη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῆς ἡμῶν μ(ητ)ροπόλ(εως) Λαρίσ(ης), κ(αὶ) ἡ ἐνορία αὐτῆς ἠφάνισται παντάπασι, καθὼς, καὶ ὁ ἐνεστὼς καιρὸς ἔχει τὸ φαινόμενον μέχρι τῆς σήμερον. Λοιπὸν διὰ τὴν στενότητα τοῦ
- 5 καιροῦ τοῦ πρώην, μὴν ἔχοντές τι ποιῆσαι οἱ πρὸ ἡμῶν ἀρχιερεῖς, ἔχοντες τῆς ἐπισκοπῆς Τρικκάλ(ων), κ(αὶ) τοῦ Γαρδικίου, κ(αὶ) τῆς Περιστερᾶς ὡς ἐνορίαν ἰδίαν, κ(αὶ) μετὰ συγγνώμης τῶν ἀγιωτάτων π(ατ)ριαρχ(ῶν) τοῦ κυροῦ Νήφωνος, κ(αὶ) τοῦ κυροῦ Ἰωακείμ τε, κ(αὶ) τοῦ Παχωμίου, κ(αὶ) τοῦ κυροῦ Θεολήπτου, ὅπως κάθητ(αι)
- 10 ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπισκοπαῖς, ὁ καθ' εἷς εὐρισκόμενος μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσ(ης), κ(αὶ) ἅει ὀνομαζέσθω Λαρίσ(ης) ἀντ' ἐκείνης, κ(αὶ) καρποῦσθαι τὸ ἐξ αὐταῖς ἐπισκοπαῖς εἰσόδημα εἰς ζῶαρχειαν ἐαυτῶν, κ(αὶ) πᾶσι τοῖς μεταγενεστέροις κατὰ καιροῦς. Τοῦ νῦν δὲ καιροῦ πολλὰ συγχύσεις, κ(αὶ) ἀνωμαλῖαι γεγόνασιν ὑπὸ τῶν
- 15 χαιρεκάκ(ων), κ(αὶ) ἐπαναστ(ῶν) τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐπισκο-

1 δὴ om G | post πρὸ add. {πρὸ} L | ἀνηλώθη] ἀνηλύθη U, ἀνελύθη DG | 5 ἔχοντές] ἔχοντός G | 7 ἀγιωτάτ(ων) L | 8 τοῦ¹ om. L | Νύφωνος T | 9 τοῦ¹ om. L | 10 καθ' εἷς] καθ' εἷς UDG | 11 Λαρίσ(ης)¹ om. L | 12 καρποῦσθαι] καρπούσθω D | 13-14 Τοῦ δὲ νῦν L | 14 συγχύσεις corr. nos e UDGN] συγχύσεις TLK | ἀνωμαλῖαι] ἀνομαλῖαι U | 15 χαιρεκάκ(ων)] χαιρικάκων U, χαιρεκάκου DG | ἐπαναστ(ῶν)] ἐπαναστατῶν UN, ἐπαναστάτου DG

πῆς Γαρδικίου παρὰ θέλημα τοῦ π(ατ)ριάρχου. Ἐνεκεν τούτου ἡ
ταπεινότης ἡμῶν μὴ δυνάμενος τί ποιῆσαι τὴν τοιαύτην σύγχυσιν
ἐδεήθημεν τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν αὐθέντῃ, κ(αὶ) δεσπότη
οἰκουμενικῷ π(ατ)ριάρχῃ κ(υρ)ῷ Ἱερεμία εἰς ἀντίληψιν, κ(αὶ)
20 βοήθειαν ἡμῶν. Αὐτὸς δὲ θεία νεύσει ὁδηγηθεὶς ἐκ Θεοῦ συνοδικῶς
διακρινόμενος, ἀπεφάνθη κοινῇ συγγνώμῃ, κ(αὶ) ἀπεστάλθη ἐξ
αὐτοῦ τίμιον γράμμα βεβαιωτικὸν τῆς συνόδου ταύτης πρὸς τὴν
ἡμῶν ταπεινότητα, ὁμοῦ κ(αὶ) τῶν ἡμετέρ(ων) ἐπισκόπ(ων), ἵνα
ἀπὸ τοῦ νῦν, κ(αὶ) εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ χειροτονεῖσθ(αι) ἐπίσκοπον
25 Γαρδικίου, κ(αὶ) κατέχειν τὴν ἐνορίαν αὐτῆς, καθάπερ κ(αὶ)
πρῶην ὁ ἐπίσκοπος Γαρδικίου Κρίμπαβος, κ(αὶ) οἱ πρὸ αὐτοῦ
τῶν πάλοι. Περὶ δὲ τῶν συνόρ(ων) αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀνάλωσιν τοῦ
καιροῦ οὐχ εὐρέθη ἱεροκύκλιον ἴδιον, ἀλλὰ μόνον ἐξ ἀκοῆς κατὰ
τὴν μαρτυρίαν, ἣν ἐμαρτύρησαν τινὲς ἱερεῖς ἐνώπιον τοῦ πρὸ ἡμῶν
30 μ(ητ)ροπολίτου κυροῦ Μάρκου, κ(αὶ) κυροῦ Βησσαρίωνος, πόθεν
ἔχει τὸ σύνορον, κ(αὶ) ἡ περιοχὴ, κ(αὶ) τὰ περὶχωρα. Διὸ κατὰ
τὴν μαρτυρίαν τῶν προειρημένων μαρτύρ(ων) ἄρχε(ται) οὖν ἡ
τοιαύτη περιοχὴ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆς κατὰ μὲν ἀνατολὰς ἀπὸ
τὴν ἐπισκοπὴν τὸ ὀνομαζόμενον Κλοστοβοῦνι, κ(αὶ) εἰς τὸν Ἅγιον
35 Ἥλιον, κ(αὶ) φθάνει εἰς τὸ παλαιὸν Καστρογουρζιάνον, κ(αὶ) εἰς
τὸ Κόκκινον Λιθάρι, κ(αὶ) εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Σαλαμβρίας κ(αὶ)
ἀνέρχε(ται) πρὸς δύοσιν διὰ τοῦ χείλους τοῦ ποταμοῦ Σαλαμβρία,
κ(αὶ) κόπτει μέσον τοῦ κάμπου ἕως τὸν Πετροπόρον, κ(αὶ) τὴν
ὁδὸν ἄνωθεν, κ(αὶ) φθάνει εἰς τὸ βουνὸν τῆς Κριτζίνιστας, κάκει
40 τελειοῖ. Εἰ βούλει, κ(αὶ) τὰ περὶχωρα τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆς
ἀκοῦσαι, εἰσὶ ταῦτα. Ἡ Κριτζίνιστα, ἡ Μπάγια, τὸ Νεοχώρι, ὁ
Κοτζίκωβος, ὁ Τζεύχαρος, τὸ Βοστίδι, οἱ Σταβωριανοί, τὸ Παπ(α)-
δόπουλον, τὸ Γριζάνον, ἡ Ἁγία Παρασκευή, τὸ Τζιγώτιον, τοῦ
Ζάρκου, ἡ Μαγοῦλα, ὁ Κλυκωτός, οἱ Γεργανάδες, οἱ Τζουκαλάδες.

17 σύγχυσιν L | 19 κυρίῳ LD | 21 ante ἀπεφάνθη add. κ(αὶ) L | 22 βεβαιωτικὸν T | 27 τῶν¹
om. LU, τὸ GN | ἀνάλωσιν] ἀνάλωσιν DG | 30 Βησσαρίωνος L, Βυσσαρίωνος U | 31 καὶ¹ om.
G | 33 post ἀπὸ add. μὲν L | 34 Κλουστοβοῦνι LD | 36 Σαλαμβρίας L | 39 Κρητζίνιστ(ας) L |
41 Κριτσίνιστα G | 42 Κοτζίκωβος TN, Κυτζίκωβος U, Κοτζικάβος G | ὁ om. T | Ζεύχαρος L |
ἡ Σταβριανὴ L, οἱ Σταβριανοί U, ὁ Σταβριανός DG | 43 Γριζάνον] Γριζάνον U, Γριζάνον
DG | 44 τοῦ Ζάρκου] τὸ Ζάρκον D, τὸ Ζάρκον G | Κλυκωτός] Κλωκωτός N

- 45 Σημειοῦμαι δὲ κ(αὶ) τοὺς μαρτυρήσαντας περὶ τοῦ τοιούτου
 συνόρου κοσμικούς τε κ(αὶ) ἱερεῖς κατ' ὄνομα. Παπ(ᾶ) Σταμάτιος
 ὁ Βιττόμερος, κ(αὶ) οἰκονόμος ἐκκλησί(ας) Τρικκάλ(ων),
 παπ(ᾶ) Ἰωάνν(ης), κ(αὶ) σακκελάριος τοῦ Σφιτροσοῦλδη
 υἱός, παπ(ᾶ) Χαρίτων, κ(αὶ) πρωτέκδικος, Χαρίτωνος υἱός,
 50 παπ(ᾶ) Ἀποστόλης Μενδρινός, κ(αὶ) πρωτόγερος Τρικκάλ(ων)
 ο Μανοήλ, κ(αὶ) νομικὸς υἱὸς παπᾶ Σταμάτη, Νικόλαος
 Θεοτόκ(ης), Ἰωάνν(ης) Ῥαδόσης, Νικόλαος Κάνεστης, Δημήτριος
 Μενδρινός, παπ(ᾶ) Μανασῆς ἐκ τοῦ Ζάρκου, παπ(ᾶ) Δημήτριος,
 παπ(ᾶ) Νικόλαος ἐκ τοῦ Τζιγωτίου, παπ(ᾶ) Δημιουλᾶς, παπ(ᾶ)
 55 Νικόλαος ἐκ τῆς Μαγούλας παπ(ᾶ) Ἰωάνν(ης) ἐκ τοῦ Κλυκωτοῦ,
 ἕτερος παπ(ᾶ) Ἰωάνν(ης) τζαγκάρης ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας, παπ(ᾶ)
 Θωμᾶς ἐκ τοῦ Σερωτᾶ, Δούκας Ἀρέστης ἐκ τοῦ Κολιδᾶ, κ(αὶ)
 Σίμων ὁ αὐτάδελφος μ(ητ)ροπολίτου κυροῦ Θεοδοσίου. Αὐτὸς
 δὲ μετεθέσατο τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου τὸν Κρίμπαβον εἰς τὸ
 60 Φανάρι. Διό, καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς, ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν,
 κ(αὶ) εἰς τὸ ἐξῆς μενέτω ὁ κατὰ καιροὺς εὗρισκόμενος ἐπίσκοπος
 Γαρδικίου, μὴ ἐχέτω ἄδειαν τοῦ ἐκβῆναι ἐκ τῶν ὁρί(ων) αὐτοῦ
 τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου μὴ ἐνοχλῆσαι: [...] ἢ μετὰ ἐξουσίας, καὶ
 δυνάμει αὐθεντικῆς, καὶ λάβῃ δυναστικῶς ἐκ τῆς ἐκκλησί(ας)
 65 Τρικκάλ(ων), ἢ τῆς Περιστερᾶς ἐνορίαν τολμῆσαι καὶ καλέσαι
 αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο χειρισθῇ ποιῆσαι, ὅπερ ἀποφαινόμεθα,
 ἀσύγγνωστος καθαιρεθήσεται, ὡς ἀλαζών, κ(αὶ) ἀνυπότακτος,
 κ(αὶ) πάσης ἀρχιερατικῆς τιμῆς στερηθῇ, σὺν τούτοις, κ(αὶ) τῆς
 ἀρχῆς τοῦ ἀναθέματος ἔστω ὑποπτος. Ἡ ταπεινότης ἡμῶν συνοδικῶς
 70 ἀποφαινόμεθα. Τὸ τοιοῦτον ἐπιβεβαιούμεν γράμμα, τὸ παρὸν

45 post δε add. εἰ βούλει L | 46 Παπ(ᾶ) Σταμάτιος] Παπασταμάτιος D | 47 ante ἐκκλησί(ας) add. τῆς U | 48 σακκελάριος] σακελλάριος U | Σφιτροσοῦλδη] Σφιτροπούλδη DG | 51 ο] om UDGKN | Μανοήλ] Μανουήλ UG | 52 Θεοτόκ(ης)] Θεοτόκου D | Ῥαδόσης L | 54 Τζιγωτίου] Τζηγωτίου U | 55 Κλυκωτοῦ] Κλωκωτοῦ N | 56 τζαγκάρης] τζακάρης G | 57 Σερωτᾶ] Σερωτᾶ UDG | Ἀρέστης] Ἀρύστης U, Ἀρίστης DG, Οὐρέστης N | 59 τὸν² om. G | 61 εὗρισκόμενος om. L | 63 [...] TLUDGN ἐνδεχομένως χάσμα στὸ κεῖμενο τοῦ πρωτοτύπου ἐγγράφου λόγῳ φθορᾶς τῆς περγαμινῆς | 67 ἀσύγγνωστος] ἀσύγγνωστον D

αὐτὸ ἐπικυρωτικὸν ἐπιβεβαιοῖ γράμμα, διὸ ἀποφαίνε(ται)
ἵνα τὸ κύρος ἔχῃ, κ(αὶ) βέβαιον, κ(αὶ) ἀμεταποίητον εἰς τὸν
αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ὅθεν ἀπολέλυ(ται) αὐτό, κ(αὶ) τὸ παρὸν
ἐπικυρωτικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν ταπεινότητος. Ἐν ἔτει ξν :
75 ἰνδικτιῶνος ιε^η:-

ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσης Νεόφυτος
ὁ Νέων Πατρῶν Γρηγόριος
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Δημητριάδος Ἰωσήφ
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Σταγ(ῶν) Νεόφυτος
80 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Λιτζᾶς κ(αὶ) Ἀγράφων Ἰωακεῖμ
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Λοιδορικίου Ζαχαρί(ας)
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Σκιάθου Κύριλλος
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ζητουνίου Ἀχίλειος
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Θαυμακοῦ Ἰωάσαφ
85 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ῥαδοβιζδίου Σίλβεστρος
ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Γαρδικίου Νεόφυτος
ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτης Θεσσαλονίκ(ης) Μ(ητ)ροφάνης
ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτης Θηβῶν Ἰωάσαφ
ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λευκάδος Ἀρσένιος

ὁ Λαρίσης Ἰάκωβος

71 αὐτὸ om. L | ἐπικυρωτικὸν] ἐπικηρατικὸν U | 73 αὐτό] αὐτῷ U | 75 post ἰνδικτιῶνος
ιε^η add. ἔτος σ(ωτή)ριον αμφῶ = 1542 L | 80 Λιτζᾶς] Λητζᾶς G | 81 Λοιδορικίου] Λεοδορικίου
T, Λιδωρικίου LG | 83 Ἀχίλειος] Ἀχίλλειος UDG | 85 Σίλβεστρος] Σύλβεστρος DG

2

πατριαρχικό «γράμμα»
(στ. 26, 32)

ἔτους 7051 [= 1 Σεπτ. 1542 – 31 Αὐγ. 1543]
Ἱερεμίας Α΄

ΚΕΙΜΕΝΟ – Πρωτότυπο (ἀρχεῖο Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, σακούλι 1), περιγραμνὴ, 605 x 435 mm ἕως καὶ τὴν ἀπὸληξιν τῆς γλώσσας, ἡ ὁποία ἔχει μῆκος 125 mm. Δὲν διαπιστώθηκε παρουσία μολύβδινης βούλλας. Διατήρηση τοῦ ἐγγράφου ἀρίστη· ἀμυδρὸ στίγμα ἀπὸ τὴν ὑγρασία στὴ δίπλωση, κάτω ἀριστερά, καὶ μικρὴ ὀπὴ στὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς γλώσσας. Μελάνι μαῦρο, γραφὴ σταθερή, εὐανάγνωστη μὲ τὶς συνήθεις συντομογραφίες. Ἡ γραφὴ τοῦ πατριάρχου εἶναι ἰδίου χρώματος. Τὸ κείμενο καταλαμβάνει 34 στίχους. Ἐπὶ τοῦ νότου (verso) τοῦ ἐγγράφου ἐγράφη μεταγενέστερα μὲ σκοῦρο καφέ μελάνι σημείωμα: γράμμα διαλαμβάνον, διὰ τοῦ γαρδικίου, | νὰ ὑποτάσσετε καταπάντα εἰς τὸν μητροπολίτην λαρίσης, κὺρ νεόφυτον, ἔπεται ἀπὸ κάτω σημείωμα τοῦ Δουσικιώτη ἱερομονάχου Χατζη-Γερασίου (ἔτ. 1858) μὲ μαῦρο μελάνι: ἐπὶ του π(ατ)ριάρχου: ἱερεμίου ετους ζνα:- Ὁ ἴδιος σημειώνει ἀκολούθως μὲ ἐξίτηλο ἐρυθρὸ μελάνι: = διὰ · σελ · ετει. Ἔπεται μὲ μολύβι ἡ σημείωση: Ἐφωτογρ. 1966, κατὰ τὴν ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ΚΕΜΝΕ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Βλ. εἰκ. 3. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἀντιγραφεῖ καὶ στὸ ἱερὸ βρέβιον τῆς Μονῆς (κώδ. Δουσίκου 59), σσ. 59-61.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: I. OUDOT, *Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Selecta*, II, Roma 1967, 54-58 (cod. Vat. gr. 2416, 319-320) [= O], βάσει τῶν ἀπογραφῶν τοῦ μεγάλου λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχου.

Γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμία Α΄ πρὸς τὸν μητροπολίτη Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρώνεται ἡ γενομένη ἀπὸ τὴν σύνοδο τῆς μητροπόλεως Λαρίσης χειροτονία ἐπισκόπου Γαρδικίου καὶ καθορίζονται οἱ δικαιοδοσίες του.

† Ἱερεμί(ας), ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσ(αν)τινουπόλ(εως) Νέ(ας) Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ(ης): †

† Ἦν μὲν πρότερον, καὶ ἡ ἀγιωτάτη μ(ητ)ρόπολις τ(ῆς) Λαρίσης, εἰσοδήμασι παντοδαποῖς, ἔκ τε βασιλικῶν εἰσοδημάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν, πλούτῳ βαθυβρύουσα |³ καὶ εἰς ἐπίδοσιν καὶ αὔξησιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον καθεκάστην ἐπεκτινομένη, ὥς |τὰ/ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτ(ων), δένδρα τε καὶ φυτὰ, δηλονότι θεί(ων) καὶ θεο|⁴φιλῶν ἔργων. Ἀλλ' οὗν καὶ ταύτην, ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, καὶ ἡ τ(ῆς) βασιλεί(ας) ἡμῶν, ἐνάλλαγή καὶ μετάθεσις, ἀντὶ τούτων φεῦ, σκοτινὴν καὶ ξεξωφο|⁵μένην τῇ πλησμονῇ καὶ τελείᾳ κρατήσῃ τῶν ἀσυνήθων ἀν(θρώπ)ων πεποίηκεν, ὥς μὴδε μικρὰν χώρ(αν) ἔχειν παντελῶς τοὺς ταύτης χειροτονουμένους θεί(ους) |⁶ πν(ευματ)ικοὺς καὶ διδασκάλους αὐτ(ῆς). Τούτου τοίνυν οὕτω συμβάντος κρίμασιν ἀρρήτοις Θε(ο)ῦ, οἱ πρὸ ἡμῶν ἀγιώτατοι π(ατ)-ριάρχαι μὴ φέροντες ὄραν τ(ὴν) μ(ε)γ(ά)λ(ην) |⁷ ταύτην καὶ ἐπιφανῆ μ(ητ)ρόπολιν, οὕτως ἀκαλῶς διακειμένην, ὥς ἀποστολό(ων) μαθηταὶ ὄντες, ἔκριν(αν) καὶ περὶ τοῦ πλησίον/ διασκέψασθαι το σινῆσον. Σύνο-|⁸δον τοιγαροῦν ἱερωτάτ(ων) καὶ ὑπερτίμ(ων) ἀρχιερέ(ων) ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναθροίσαντες, καὶ περὶ τούτου ἀκριβῶς συνδιασκεψάμενοι, δέον κοινῇ γνώμῃ ἀπε|⁹φῆναντο, ἐκ τῶν οἰκοί(ων) κτημάτων ἐπαναλαβεῖν μικρὰν στάσιν, καὶ ἀνακοχήν, καὶ μὴ προχωρῆσαι ἀφελῶς οὕτ(ως) εἰς ἐσχάτην ἀφάνησιν |¹⁰ ὅθεν καὶ ἀπεφῆναντο καὶ διορίσαντο ἐγγράφως, μετατεθῆναι τ(ὴν) οἴκησιν καὶ κατοικεῖ(αν) τοῦ ἐκεῖσε χειροτονουμένου ἱερωτ(ά)-τ(ου) μ(ητ)ρο<πο>|¹¹λίτου Λαρίσης, ἐπὶ τ(ὴν) ἰδί(αν) αὐτοῦ ἐπισκοπὴν τῶν Τρικάλων, καὶ διὰ ζῴαρκει(αν) αὐτοῦ καὶ τῶν ἀναγκαί(ων) ἐξόδων ἀπόλαυσ(ιν), ἔχειν αὐ|¹²τ(ὴν) τε τ(ὴν) δηλωθεῖσ(αν) θεί(αν) ἐπισκοπὴν τῶν Τρικάλ(ων), καὶ τὰς ἄλλας τὰς γιγνιαζούσ(ας) αὐτῇ τὸ Γαρδίκαιον/

2 παντοδαποῖς] om O | πλούτῳ βαθυβρύουσα] πλουτοβαθυβρύουσα O | 3 ἐπεκτινομένη] lege ἐπεκτινομένην, ἐπικτινομένη O | δηλονότι] δηλαδή O | 4 καὶ¹] om O | ἐνάλλαγή] lege ἐναλλαγή, ἐν ἀλλαγῇ O | καὶ³] om O | σκοτινὴν] lege σκοτεινὴν | ξεξωφομένην] lege ξεξοφομένην, ἐξοφομένην O | 5 κρατήσῃ] lege κρατήσῃ, κατακρατήσῃ O | ὥς] καὶ O | μὴδε] lege μὴδε | ταύτης] τούτοις O | χειροτονουμένους] χειροτονημένους O | 6 Τούτου] τοῦτο O | οὕτω] οὕτως O | 7 ὥς] καὶ O | το σινῆσον] lege τὸ συνοῖσον | 8 τοιγαροῦν] γὰρ οὗν O | τῷ αὐτῷ] lege τὸ αὐτὸ | τούτου] τοῦτο O | 9 οἰκοί(ων)] lege οἰκεῖ(ων) | ἀνακοχήν] lege ἀνακοχήν, ἀνακαυχήν O | προχωρῆσαι] lege προχωρῆσαι, προχωρήσῃ O | ἀφάνησιν] lege ἀφάνισιν | 10 διορίσαντο] lege διωρίσαντο | μετατεθῆναι] μετατιθέναι O | κατοικεῖ(αν)] lege κατοικεῖ(αν) | 11 τῶν ἀναγκαί(ων)] τὴν ἀναγκαίαν O | 12 αὐτ(ὴν)] αὐτοῦ O | τ(ὴν)] om O | τὰς ἄλλας] τῆς ἄλλης αὐτῆς O | γιγνιαζούσ(ας)] lege γειγνιαζούσ(ας), γειγνιασέως O | Γαρδίκαιον] lege Γαρδίκιον

δηλονότι καὶ τὰς ἐτέρ(ας), ὡς ἰδί(αν) |¹³ ἐπαρχί(αν) καὶ ἐνορί(αν), καθὼς τὰ ἐκείν(ων) ἔτι διασωζόμενα τίμια γράμματα διαλαμβάνουσιν, καὶ ἐν πολλοῖς ἡμῶν ἔτεσιν ἦν ἀταράχως, |¹⁴ πραττόμενον καὶ ἐκτελούμενον τὸ τοιοῦτον θέσπισμα τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτ(ων) π(ατ)-ριαρχῶν ἀλλ' ὁ ἐξεναντί(ας) πορευόμενος τ(ῆς) εἰρήνης ἄντικρυς αἰχθρό(ς), |¹⁵ ὁ μισόκαλος διάβολος, οὐκ ἠνεγκεν ὁρᾶν τὰς ἀγί(ας) τοῦ Θ(εο)ῦ ἐκκλησί(ας) οὕτως εἰρηνικῶς κυβερνομένη(ας), ἀλλ' εἰσπηδήσ(ας) ἐν καρδί(αις) τῶν τῆς γνώμης αὐτοῦ |¹⁶ ὑπεικόντ(ων) τινῶν, πόλεμον καὶ ἀθέτησιν τοῦ τοιούτου λήματος ἐξήγηρεν ὅτι μέγαν. Διαφόρως γὰρ πολάκις ζητήσαντες ἀφανῆσαι τὴν οἰκονομί(αν) |¹⁷ ταύτην οἱ δηλωθέντες πολέμιοι, ἡ ἐκκλησία τοῦ Θ(εο)ῦ πάντα τὰ ψευδεπίπλαστα αὐτ(ῶν) ἐγχειρήματα ὡς ἰστ(όν) ἀράχνης διέλυε ἐπεὶ δὲ ὕστερον |¹⁸ ἀφέντες πάντα ἀναφανδὼν ἀδίκ(ως) ἐξήτησ(αν) μετὰ ἰσχύος ἐξωτερικῆς καὶ δυναστεί(ας) φοβερ(ῶν) ἀρχόντ(ων), κατακρατῆσαι τῆς ἀγιωτάτης |¹⁹ ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, καὶ ἀποχωρῆσαι αὐτ(ῆν) τελείως ἀπὸ τ(ῆν) ἀγιωτάτην τ(ῆς) Λαρίσης μ(ητ)ρόπολιν, καὶ φοβηθεὶς μήπως ἄρα καὶ γένῃ τοῦ |²⁰ το, ὁ νῦν ἱερώπ(α)τ(ος) μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσης κὺρ Νεόφυτος, ὁ ἐν ἀγίῳ Πν(εύματι) ἀγαπητὸς ἀδελ(φ)ῶν(ς) καὶ συλλειτουργὸς τ(ῆς) ἡμῶν μετριότητος πρὸς ἕτερον |²¹ σκέπτεται· καὶ δὴ σύνδοτον π(ῶν) θεοφιλεστάτ(ων) αὐτοῦ ἐπισκόπ(ων) συναθροίσ(ας) καὶ ψήφους κανονικ(ῶς) ποιήσαντες, τὸν ἐκλεγέντα παρ' αὐτ(ῶν) |²² τῇ ἐπικλή(σει) τοῦ παναγίου Πν(εύματος) ἐπίσκοπον Γαρδικίου κεχειροτόνικε πρὸς τὸ ἐμφραγῆναι τὰ στόματα τῶν διωκόντ(ων) ὅρνεα περοτά, ἐρωτήσ(ας)

12 καὶ^{2]} εἰς Ο | 13 τὰ] τὲ Ο | διασωζόμενα] διασφδόμενα Ο | διαλαμβάνουσιν] διαλαμβάνει Ο | ἦν] ἴν Ο | 14 ἐξεναντί(ας)] lege ἐξ ἐναντίας, ἐξ ἐναντίως Ο | ἄντικρυς] ἀντέκρουσεν Ο | αἰχθρός] lege ἐχθρός | post αἰχθρός Ο add. πραττόμενον καὶ ἐκτελούμενον lapsus manu | 15 οὐκ ἠνεγκεν] lege οὐκ ἠνεγκεν | κυβερνομένη(ας)] lege κυβερνωμένη(ας) | εἰσπηδήσ(ας)] ἐπειδήπερ Ο | καρδί(αις)] τῇ καρδίᾳ Ο | 16 ὑπεικόντ(ων)] ὑπακουόντων Ο | λήματος] lege λήμματος | ἐξήγηρεν] lege ἐξηγήρεν | ὅτι] ἔτι Ο | πολάκις] lege πολλάκις | ἀφανῆσαι] lege ἀφανίσαι | 17 ἐγχειρήματα] ἐγχειρίσματα Ο | ἰστ(όν)] lege ἰστ(όν), ἰστὰ Ο | ἐπεὶ δὲ] ἐπειδὴ Ο | 18 ἀναφανδὼν] lege ἀναφανδὸν | ἀρχόντ(ων)] om Ο | κατακρατῆσαι] κατακρατήσιν Ο | 19 ἀποχωρῆσαι] ἀποχωρίσει(ν) Ο | τελείως] om Ο | 20 κὺρ] Κύριος Ο | ἕτερον] καιρὸν ἤχθη Ο | 21 σκέπτεται] σκέπτεσθαι Ο | post αὐτῶν Ο add. τῇ ἐκκλησίᾳ | 22 κεχειροτόνικε] lege κεχειροτόνηκε | διωκόντ(ων)] διοικήτων Ο | περοτά] lege περωτά

|²³ ἡμᾶς προλαβών, καὶ γνώμην συνοδικὴν ἡμῶν ἔχων ἐνταῦθα [το]ίνυν τοῦ ἔργου προβάντος, ἵνα μὴ πάλιν ἕτερον τι λυπηρ(όν) συμβῇ αὐτῷ |²⁴ ἀναδραμών, ἡξίωσ(εν) ἐκπόνως π(ὴν) ἡμῶν μετριότητα, ἵνα ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εἰς τὸ Γαρδίκιον ἀρτίως, ἔχει τὸ βέβαιον καὶ ἀ|²⁵μεταποίητον, καὶ ἡ μετριότης ἡμ(ῶν) ὥς ἔννομον καὶ δικαί(αν) π(ὴν) αἵτησιν αὐτοῦ ἀποδεξαμένη, ἀποφαίνεται καὶ διορίζεται συνοδικ(ῶς) διὰ |²⁶ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος, μένειν βεβαί(αν) καὶ ἀσφαλῆ, π(ὴν) περὶ π(ὴν) ἐπισκοπὴν αὐτοῦ τὸ Γαρδίκιον γενομένην) χειροτονί(αν) τοῦ ἐπισκόπου· |²⁷ τανῦν, μηδὸλος παρὰ τινος ἐν τούτῳ διανοχλούμενος ἀδίκως, ἢ πηρεαζόμενος, ἐν ἀναθέματι, καὶ ἀφορισμῷ ἀλύτῳ τῷ ἀπὸ Θεοῦ Παν|²⁸τοκράτορος· ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἐκείσε χειροτονιθέντος θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου φυλλάττειν καὶ ἐπιτηρ(εῖν) πάντα τὰ τῇ ἀγιωτάτῃ μ(ητ)ρο|²⁹πόλει Λαρίσης προσόντα προνόμια, καὶ μὴ ὑπερπηδᾶν, καὶ ἐκβαίνειν, τῶν δι' αὐτοῦ τοῦ ἱερωπ(ά)τ(ου) μ(ητ)ροπολίτου Λαρίσης, καὶ τῶν αὐτοῦ ἐπισκό|³⁰πων διορισθέντ(ων) ἐν ἀκριβείᾳ συνόρων π(ῆς) ἐπαρχί(ας) | αὐτοῦ/ μετὰ βάρους ἀλύτου ἀφορισμοῦ, καὶ αἰωνίου ἀναθέματος. Ὅθεν καὶ εἰς π(ὴν) τούτ(ων) πάντ(ων) |³¹ δῆλωσιν, ἐπεδόθη τῷ ἱερωπ(ά)τ(ω) μ(ητ)ροπολίτῃ Λαρίσης κυρ(ῶ) Νεοφύτῳ, τῷ ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχ(ω) δευτέρ(ας) Θετταλί(ας) καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τὸν τόπον ἐ|³²πέχοντι τοῦ Ἐφέσου καὶ τὸ παρ(όν) ἡμέτερον γράμμα εἰς ἀσφάλει(αν)· ἐν ἔτει ζ^ον^οα^ο: †

† Ἱερεμίας ἐλέω Θεοῦ, ἀρχιεπίσκο|³³πος Κωνσταντινουπόλεως Νέ(ας) Ῥώμης |³⁴ καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχης †

23 ἡμῶν ἔχων] ἔχειν O | [το]ίνυν] ἵνα O | ἕτερον τι] lege ἕτερόν τι | 24 ἐκπόνως] ἐμποίως O | ἔχει] ἔχειν O | 25 ὥς] καὶ O | 26 π(ὴν)¹] om O | π(ὴν)²] ταύτην O | τοῦ ἐπισκόπου] om O | 27 μηδὸλος] lege μηδὸλως, μηδ' ὄλως O | τινος] τινων O | ἢ πηρεαζόμενος] lege <ἐ>πηρεαζόμενος, ὑπερεαζόμενος O | 28 χειροτονιθέντος] lege χειροτονηθέντος | τὰ] om O | 29 τῶν¹] τὰ O | 30 διορισθέντ(ων) ἐν ἀκριβείᾳ] δηλωθέντων ἐν ἀκμαίᾳ βία O | 31 κυρ(ῶ)] κυρίῳ O | Θετταλί(ας)] Θεσσαλίας O | 32 ἀσφάλει(αν)] ἀσφέλειαν O | 32-33 ἀρχιεπίσκοπος] lege ἀρχιεπίσκοπος

3

«ἐπικυρωτικ(όν) καὶ βεβαιωτικὸν γράμμα» ἔτους 7052 [= 1543], Ὁκτ., ἰνδ. β΄ (στ. 38) Ἱερεμίας Α΄

ΚΕΙΜΕΝΟ – Πρωτότυπο (ἀρχεῖο Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, σακούλι 1), χαρτί, 570 x 430 mm (διαστάσεις γεγραμμένης ἐπιφανείας, χωρὶς τὶς ὑπογραφές, 260 x 300 mm). Διατήρηση τοῦ ἐγγράφου καλὴ· φθορές ἀπὸ μικρὲς σχισμὲς τοῦ χαρτιοῦ κατὰ τὴ δίπλωση καὶ στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ ἐγγράφου, καθὼς καὶ στίγματα ἀπὸ τὴν ὑγρασία ποὺ ἔχει διαποτίσει τὸ ἔγγραφο στὶς διπλώσεις. Μελάνι μαῦρο, γραφὴ σταθερὴ καὶ εὐανάγνωστη μὲ τὶς συνήθεις συντομογραφίες. Τὸ μνηολόγημα καὶ οἱ ὑπογραφές τῶν συνοδικῶν ἱεραρχῶν εἶναι χρώματος μαύρου καὶ φαιοῦ ἀντίστοιχα. Τὸ κεῖμενο καταλαμβάνει 46 στίχους. Τὸ ἔγγραφο δὲν διασώζει σφραγίδα· πιθανῶς μεταγενέστερα ἀπώλεσε περιμετρικὰ τμήμα τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας του καὶ τὸ σωζόμενο τμήμα του (450 x 330 mm) ἐπικολλήθηκε σὲ τεμάχιο ἴδιας ποιότητος χάρτου, μεγαλυτέρων διαστάσεων (570 x 430 mm). Ἐπὶ τοῦ νώτου (verso) τοῦ ἐγγράφου ἐπικολλημένο τεμάχιο χάρτου, ὅπου, μὲ μαῦρο μελάνι, μεταγενέστερο σημεῖωμα: *γράμμα, δηλωτικόν, δια χορία τοῦ ἁγίου γαρδικίου | ἐπὶ π(ατ)ρί(ά)ρχου ἱερεμίου: ζνβ: ετος*. Ἀκολουθῶς, ἐρυθρόγραφη σημείωση τοῦ Δουσικιῶτη ἱερομονάχου Χατζη-Γερασίμου (ἔτ. 1858): *ν. αἰ σελ 61*, δηλωτικὴ τῆς σελίδας τοῦ ἱεροῦ κώδικα (βρεβίου) τῆς μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), ὅπου βρίσκεται ἀντιγεγραμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ σιγίλλιον τοῦ Ἱερεμίας Α΄. Ἔπεται μὲ μολύβι ἡ σημείωση: *Ἐφωτογρ. 1966*, κατὰ τὴν ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ΚΕΜΝΕ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ ἐγγράφου ἐπικολλήθηκαν ἐπὶ τοῦ νώτου, κατὰ μῆκος τῶν διπλώσεων, ταινίες χάρτου, ἐκ τῶν ὁποίων μία ἀπὸ μουσικὸ χειρόγραφο. Βλ. εἰκ. 4. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἀντιγραφεῖ καὶ στὸ ἱερὸ βρεβίον τῆς Μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), σσ. 61-63.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: I. OUDOT, *Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Selecta*, II, Roma 1967, 62-66 (cod. Vat. gr. 2416, 323-324) [= O], βάσει τῶν ἀπογραφῶν τοῦ μεγάλου λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχη.

Σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμίας Α΄ πρὸς τὸν μητροπολίτη Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, μὲ τὸ ὁποῖο καθορίζονται τὰ ὄρια τῆς ἀνασυσταθείσης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, ἔτους 7052 [= 1543], Ὁκτώβριος, ἰνδ. β΄.

† Ἱερεμί(ας) ἐλέω Θ(εο)ῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλ(εως) Νέ(ας)
 ‘Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ(ης): -

Ἦν ἄρα ποτ’ εὐδαιμονοῦσα τε εὐθηνουμένη καὶ βρυθομένη κτήμασί τε
 καὶ εἰσοδήμασιν ὅτι πλείστοις καὶ θρόνῳ γε εὐμοιροῦ³σα ὑψηλῶ καὶ
 καθέδρᾳ ἀρχιερατικῇ ἀγλαΐζομένη ὥς καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι τοῦ Θ(εο)ῦ
 ἐκκλησίαι, καὶ ἡ ἀγιωτάτη καὶ περίφημος τῶν ⁴ Λαρισσαίων μ(ητ)-
 ρόπολις· ἀλλ’ ἐπεὶ διὰ τὰς ἁμαρτί(ας) ἡμῶν παρεδόθημ(εν) ἐν οἷς
 παρεδόθημ(εν) κρίσει Θ(εο)ῦ δικαίᾳ, καὶ κατήχθημεν ἐν οἷς ⁵ ἐσμὲν ἤδη
 καὶ ὠλιγώθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐκακώθημ(εν) ὥς φασιν καὶ
 τ(ὴν) πρώην ἀπεβαλλόμεθα εὐκλειάν τε καὶ εὐημέρειαν, ⁶ ἀπώλεσε δὴ
 καὶ αὕτη τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἀρχιερατικὴν ἐσθίαν τε καὶ καθέδραν.
 Καὶ τ(ὸν) περιβόητον ναόν, χοροβατήσαντες ἐν αὐτῷ ⁷ πόδες ἀσεβῶν,
 ὧ τ(ῆς) ἀνοχῆς σου Χ(ριστ)έ, καὶ τ(ῆς) πολλῆς τῶν εἰσοδημάτων
 αὐτῆς γε εἰσφορᾶς ὑστερήθη ὥς τε δὴ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ⁸ αὐτῆς
 ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς ἐπειγόμενοι πανταχόθ(εν) κ(αὶ) ἀπορροούμενοι,
 ἀπάραντες μεταθέσαι τ(ὸν) θρόνον καὶ τ(ὴν) καθέδραν αὐτῶν ⁹ ἐντὸς
 τ(ῆς) τῶν Τρικάλων πόλεως ἐπισκοπῆς οὔσης αὐτῶν, καὶ νέμεσθαι καὶ
 καρποῦσθαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτ(ῆς) εἰσοδήμ(α)τα ¹⁰ πάντα· ὡσαύτως
 δέ γε καὶ τ(ῆς) ἐτέρ(ας) αὐτῶν γνησί(ας) ἐπισκοπῆς τοῦ Γαρδικίου φημί
 διὰ τὴν στένωσιν ὥς εἶπομ(εν) τῆς καθολι¹¹κῆς αὐτῶν μ(ητ)ροπόλεως·
 καὶ μὴ χειροτονεῖν εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐπισκοπὰς ἐπίσκοπον ὅλως· ἐφ’
 ᾧ καὶ π(ατ)ριαρχικὰ ὁμογνωμονικὰ ¹² ἐπιβεβαιωτήρια ἐφωδιάσθησαν
 γράμματα παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτων π(ατ)ριαρχῶν, τοῦ τε κὺρ
 Μαξίμου, κὺρ Νήφωνος καὶ κὺρ ¹³ Παχωμίου· καὶ δὴ γε ἐνέμοντο
 αὐτὰς ἕως ἄρτι ἀνενοχλήτως. Τανῦν δὲ συνεργία σατανικῇ ἀναστάντες

2 ἄρα ποτ’] ἀρ’ εἰκότως Ο | εὐθηνουμένη] εὐθυνομένη Ο | βρυθομένη] lege βρυθομένη
 | τε] om Ο | γε] δὲ Ο | 4 ἐπεὶ] ἐπὶ Ο | 5 ante φασιν Ο add καὶ | 6 δὴ] δὲ Ο | αὐτῆς] αὐτῶν
 Ο | ἐσθίαν] lege ἐστίαν | χοροβατήσαντες] lege χωροβατήσαντες, χωροβατησάντων Ο | 7
 πόδες] πόδας Ο | πολλῆς] lege πολλῆς, τοῖς πολλοῖς Ο | γε] om Ο | εἰσφορᾶς] εἰσφοραῖς
 Ο | 8 αὐτῆς] αὐτοῖς Ο | ἐπειγόμενοι] ἐπαγόμενοι Ο | ἀπορροούμενοι] lege ἀπορούμενοι |
 μεταθέσαι] μετέθεσαν Ο | 9 Τρικάλων] lege Τρικκάλων | εἰσοδήμ(α)τα] δικαιώματα Ο |
 11 αὐτὰς] ταύτας Ο | 12 ante ἐπιβεβαιωτήρια add. καὶ Ο | ἐφωδιάσθησαν] ἐφοδιάσθησαν
 Ο | κὺρ] κυρίου Ο | 13 post σατανικῇ add. καὶ Ο | ἀναστάντες] τινες κακοδαίμονες]
 ἀναστάντος τινὸς κακοδαίμονος Ο

τινες κακοδαίμονες ¹⁴ ἄν(θρωπ)οι, δόξης κενῆς ἐρασταί, πειρῶνται κατεπεμβῆναι ληστροκῶς τε καὶ παρὰ νόμῳ εἰς τ(ὴν) ἀγιωτάτην αὐτὴν ἐπισκοπ(ὴν) Γαρδικίου ¹⁵ μετὰ ἀξιώσεως καὶ ἀναγκάσεως ἐξωτερικῶν ἀξιωματικῶν προσώπων. Καὶ ἐπηρεάζουσι καὶ ἐνοχλοῦσι καὶ ζημιοῦσιν οὐ μὴ ¹⁶ κρῶς καθεκάστην τὸν νῦν ἱερώτατον μ(ητ)ροπολίτην Λαρίσης κὺρ Νεόφυτον· ὅς γε δὴ ἀποκαμῶν ταῖς καθημεριναῖς ὡς εἶπειν ¹⁷ ἐνοχλήσεσί τε καὶ ζημίαις, δεῖν ἔγνω ἀσφαλῶς χειροτονῆσαι γνήσιον ἐπίσκοπον Γαρδικίου, δι' οὗ καὶ παρὰ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότη¹⁸τος ἐξήτησε γράμματος ἐπιτυχεῖν ὁμογνωμονικοῦ αὐτῆς, καὶ τετύχηκεν αὐτοῦ γε ὡς εὐλόγου· ἔνθεν τοι καὶ εὐρών, ἐχειροτό¹⁹νησ(εν) εὐθὺς τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου Πν(εύματος) νόμιμον καὶ γνήσι(ον) ἐπίσκοπον Γαρδικίου, τ(ὸν) ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Νεό²⁰φυτον. Διεχώρισε δέ γε καὶ τὰ ὅρια τ(ῆς) ἀγιωτάτ(ης) αὐτῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀσφαλῶς τε καὶ ἀκριβῶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πάντ(ων) ²¹ θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, διότι γε ἐπελήσθησαν ταῦτα παντελῶς διατὸ ἐκ πολλῶν ἤδη χρόνων μὴ χοροτονηθῆναι ἐν αὐτῇ ²² ἐπίσκοπον, δι' ἣν εἵπομεν αἰτίαν· καὶ διατὸ τὰς πολλὰς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλί(ας)· ἃ δὴ, καὶ ἔχουσιν οὕτω κατὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν ²³ γεγονὸς ἱεροκύκλιον. Κατὰ μ(ἐν) ἀνατολὰς ἀπὸ τὸν λόφον τ(ῆς) ἐπισκοπ(ῆς) αὐτῆς τὸ ἐπονομαζόμεν(ον) Κλοστοβούνιον, διαβαίνουνσι ²⁴ εἰς τ(ὸν) Ἅγιον Ἡλίαν καὶ [ἀπ'] ἐκεῖσε εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ Γριζιάνου· καὶ καταντῶσιν εἰς τὸ Κόκκινον Λιθάρι(ον) καὶ εἰς τὸν ²⁵ ποταμὸν τ(ῆς) Σαλαμπρί(ας), καὶ ἔρχοντ(αι) πρὸς δύσιν διὰ τοῦ χεῖλους τοῦ ποταμοῦ Σαλαμπρί(ας)· καὶ διακόπτουσι κατὰ τὸ μεσαίτατον τοῦ ²⁶ κάμπου ἕως τ(ὸν) Πετρόπορον καὶ κατὰ τ(ὴν) ὁδὸν ἄνωθεν καὶ φθάνουσιν εἰς τὸ βουνὸν τ(ῆς) Κριτζίνιστ(ας) καὶ ἐκεῖσε ²⁷ τελειοῦσιν· εἰσὶ δὲ καὶ τὰ χωρία πάντα τ(ῆς) ἐνορί(ας) τ(ῆς) ἀγιωτάτ(ης) αὐτῆς ἐπισκοπ(ῆς) Γαρδικίου, ταῦτα· ἡ Κριτζίνιστα· τοῦ Μπάϊα· τὸ Νεοχώρι(ον)·

14 δόξης κενῆς] δοξομανεῖς O | κατεπεμβῆναι] κατεπεμβάνειν O | 15 ἐξωτερικῶν] lege ἐξωτερικῶν | προσώπων] ἀνθρώπων O | καὶ ἐνοχλοῦσι] om O | 16 κὺρ] κύριον O | ἀποκαμῶν] lege ἀποκαμῶν | ταῖς καθημεριναῖς] τῆς καθημερινῆς O | 17 ἐνοχλήσεσί] ἐνοχλήσεώς O | ζημίαις] ζημίας O | 18 ἔνθεν τοι] ἔθητο O | 19 κὺρ] κύριον O | 20 γε] om O | αὐτὸν] αὐτοῦ O | 21 διατὸ] lege διὰ τὸ | χοροτονηθῆναι] lege χειροτονηθῆναι, χειροτονηθέντος O | 22 ἐπίσκοπον] ἐπισκόπου O | διατὸ] lege διὰ τὸ, τὸ om O | 23 ἀνατολὰς] ἀνατολὴν O | ἀπὸ τὸν λόφον] om O | τὸ ἐπονομαζόμεν(ον)] om O | Παλαιόκαστρον] Πιτανόκαστρον O | Γριζιάνου] Γριάνου O | 25 Σαλαμπρί(ας)] Σαλαμβρουᾶς O | ἔρχοντ(αι)] σχόντες O | 26 ἕως] εἰς O | 27 ἡ ante Κριτζίνιστα om O | Μπάϊα] Πάϊα O

ἡ Κοτζίκο/βοϛ· ὁ Τζεύχωροϛ· τὸ Βοστίδι(ον)· ἡ Σταβωρίανιϛ· τοῦ Παπαδοπούλ(ου)· τοῦ Γριζιάνου· ἡ Ἁγία Παρασκευῇ τὸ Τζιγότιον·²⁹ τοῦ Ζάρκου· ἡ Μαγούλα· ὁ Κλοκοτὸϛ· οἱ Γεωργανάδεϛ κ(αὶ) οἱ Τζουκαλάδεϛ· ἐν τούτοιϛ οὖν πᾶσιν ἐξήτησ(εν) αὐθιϛ ἐμπόνωϛ ὁ διαλη³⁰φθεῖϛ ἱερῶτ(α)-τ(οϛ) μ(ητ)ροπολίτ(ηϛ) Λαρίσσηϛ κὺρ Νεόφυτοϛ παρὰ τ(ῆϛ) ἡμ(ῶν) μετριότητοϛ π(ατ)ριαρχικοῦ αὐτῆϛ ἐπιτυχεῖν ἐπιβεβαιωτικοῦ κ(αὶ) ἐπικυρω³¹τικοῦ γράμματοϛ· οὗ δὲ κ(αὶ) τετύχηκ(εν) ὡϛ εὐλόγου ὄντοϛ αἰτήμ(α)τοϛ. Καὶ ἀποφαινόμεθα ἰδοὺ διὰ τούτου καὶ ἐν ἁγίῳ παρακελευόμεθα³² Πν(εύματ)ι· ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν κ(αὶ) εἰς τὸν ἐξῆϛ ἅπαντα αἰῶνα διαμένωσιν ἀκίνητα καὶ ἀμεταποίητα παντελῶϛ τὰ ὅρια αὐτὰ τ(ῆϛ) ἁγιωτάτ(ηϛ) ἐπί³³σκοπ(ῆϛ) Γαρδικίου· κ(αὶ) μηδέποτε ἐξῆ ἄδειαν ὁλωϛ ὁ κατὰ καιρ(οὺϛ) ἐν αὐτῇ εὐρισκόμ(εν)οϛ ἐπίσκοποϛ ἐκβῆναι τῶν ὁρίων αὐτοῦ, μηδὲ³⁴ παρὰ τινοϛ ἄλλου το παρὰπαν διασειόμενα ἢ μετακινούμενα τοιοινοῦν ὅπωϛ μὴ ὁ βουληθεῖϛ ταῦτα σαλεῦσαι ἢ συγχῆσαι κᾶν³⁵ καταμικρόν, εἰ μ(έν) ἀρχιερεὺϛ τυχὸν εἴῃ ὁ τοιοῦτοϛ, στερισκόμ(εν)οϛ ἔσετ(αι) πάσηϛ ἀρχιερατικῆϛ τάξεωϛ καὶ κατακεκριμένος ἐπὶ παντοῦ δικα³⁶στηρίου κ(αὶ) πόρρω ἐκδιωκόμενοϛ· εἰ δὲ γε ἱερεὺϛ, ἀργὸϛ πάσηϛ ἱεροπραξί(αϛ)· εἰ δ' αὖ λαϊκὸϛ ἴσωϛ τύχη, ὑπ' ἀφορισμὸν ἔσετ(αι) ἄλυτ(ον)³⁷ καὶ αἰώνιον, ὡϛ ἀπειθῆϛ κ(αὶ) παρήκοοϛ τ(ῆϛ) καθ' ἡμ(ᾶϛ) ἁγιωτάτ(ηϛ) τοῦ Θεοῦ Μεγάληϛ Ἐκκλησί(αϛ) κ(αὶ) λί(αν) ἄδικοϛ ὦν ἄν(θρωπ)οϛ ὅθεν κ(αὶ) εἰς τ(ὴν) περὶ³⁸ τούτων πάντ(ων) δήλωσιν καὶ βεβαίωσιν, ἐγένετο καὶ τὸ παρ(ὸν) ἐπικυρωτικ(ὸν) κ(αὶ) βεβαιωτικὸν γράμμα τ(ῆϛ) ἡμ(ῶν) μετριότητοϛ·³⁹ κατὰ τ(ὴν) εἰλικρινῇ ἀπαίτησ(ιν) τοῦ δηλωθέντοϛ ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου Λαρίσσηϛ ὑπερτίμου τε κ(αὶ) ἐξάρχου δευτέρ(αϛ) Θετταλί(αϛ)⁴⁰ κ(αὶ) τὸν τόπον ἐπέχοντοϛ τοῦ Ἐφέσου, ἐν ἁγίῳ Πν(εύματ)ι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ κ(αὶ)

28 Κοτζίκοβοϛ] Κοτσικόβοϛ Ο | Τζεύχωροϛ] Τσένχωροϛ Ο | Σταβωρίανιϛ] Σταβουρίανιϛ Ο | Παπαδοπούλ(ου)] Πηδοπούλου Ο | Τζιγότιον] Τζιγωτιον Ο | 29 Τζουκαλάδεϛ] Τσουκαλάδεϛ Ο | 30 κὺρ] κύριοϛ Ο | ἐπιβεβαιωτικοῦ] βεβαιωτικοῦ Ο | 31 οὗ] ὡϛ Ο | τούτου] τοῦτο Ο | 32 διαμένωσιν] διαμένουσιν Ο | 32-33 ἐπίσκοπ(ῆϛ)] lege ἐπισκοπ(ῆϛ) | 33 ἐκβῆναι] ἐκβαίνειν Ο | 34 διασειόμενα ἢ μετακινούμενα] διασειόμενον ἢ μετακινούμενον Ο | τοιοινοῦν] lege τὸ οἰονοῦν | σαλεῦσαι] ζηλώσαι Ο | συγχῆσαι] lege συγχύσαι | κᾶν] καὶ Ο | 35 καταμικρόν] lege κατὰ μικρόν | post καταμικρόν add. ἡ Ο | τυχὸν] τυχὼν Ο | 36 post πόρρω add. δὲ Ο | αὖ] ἄν Ο | τύχη] τύχειν Ο | 39 Θετταλί(αϛ)] Θεσσαλίας Ο

συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμ(ῶν) μετριότητος κὺρ Νεοφύτου· καὶ ἐπε[⁴¹δόθη
αὐτῷ εἰς ἀσφάλειαν κατὰ τὸ ἀπο κτίσε(ως) κόσμου ἐνιστάμενον ἤδη
ἐπτάκις χιλιοστ(ὸν) πεντηκοστ(ὸν) δεύτερο(ον) ἔτος: -

[⁴² Μηνὶ Ὀκτωβρ(ίω), ἰν(δικτιῶν)ος β^ας †

[⁴³ † ὁ ταπεινὸς μητροπολίτ(ης) Θ(ε)σσ(αλο)νίκ(ης) Μητροφάν(ης):

† ὁ Κορίνθου Ἰωάσαφ: †

[⁴⁴ † ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτ(ης) Θηβῶν Ἰωάσαφ: †

[⁴⁵ † ὁ Χριστιανουπόλ(εως) Σωφρόνιος: †

[⁴⁶ † ὁ Ἄργ(ους) καὶ Ναυπλ(ίου) Δωρόθ(εος): †

40 κὺρ] om O | 42 Μηνὶ] Μῆν O | Ὀκτωβρ(ίω)] Ὀκτώβριος | ἰν(δικτιῶν)ος] ἰνδικτιῶν O
| 43 ὁ δεῖνας Μητροπολίτης - ἕτερος Μητροπολίτης O | 44 ὁ δεῖνας Μητροπολίτης Ἰωάσαφ O
| 46 Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Δωρόθεος O

4

«ἐπικυρωτικ(ὸν) βεβαιωτικὸν γράμμα» ἔτους 7055 [= 1547], Φεβρ., ἰνδ. ε΄
(στ. 26, 29, 36-37) Διονύσιος Β΄

ΚΕΙΜΕΝΟ - Πρωτότυπο (ἀρχεῖο Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, σακούλι 2), χαρτί, 563 x 420 mm (διαστάσεις γεγραμμένης ἐπιφανείας, χωρὶς τὶς ὑπογραφές, 300 x 330 mm). Διατήρηση τοῦ ἐγγράφου καλὴ· ἰκανὴ σχισμὴ τοῦ χαρτιοῦ κατὰ τὴ δίπλωση στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ ἐγγράφου, καθὼς καὶ στίγματα ἀπὸ ὑγρασία στὶς διπλώσεις. Μελάνι μαῦρο, γραφὴ σταθερὴ, εὐανάγνωστη καὶ συντομογραφίαι ἀπὸ τὶς συνήθει. Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ πατριάρχου εἶναι ἰδίου χρώματος. Κείμενο σὲ 42 στίχους. Ἐπὶ τοῦ νότου (verso), στὶς διπλώσεις τοῦ ἐγγράφου, ἐπικολλήθηκαν ταινίες χάρτου, ἀπὸ μουσικὸ χειρόγραφο, χάριν συντηρήσεως, ἐνῶ σὲ τεμάχιο χάρτου ἐγράφη μεταγενέστερα μὲ μαῦρο μελάνι: γράμμα ὁποῦ τα χορία τοῦ ἁγίου γαρ[δικίου] ἐπὶ τοῦ π(ατ)ριαρχου: διονυσίου: ξνε΄: ἔτει: | ἰνδικτιῶν: ε΄, ἔπεται ἐρυθρόγραφο σημεῖωμα τοῦ Δουσικιώτη ἱερομονάχου Χατζη-Γερασίμου (ἔτ. 1858): = ον· ἁ· σελ. 63, πρὸς δήλωση τῆς σελίδας τοῦ ἱεροῦ κώδικα (βρεβίου) τῆς μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), ὅπου βρίσκεται ἀντιγεγραμμένο τὸ γράμμα τοῦ Διονυσίου Β΄. Ἔπεται μὲ μολύβι ἡ σημείωση: Ἐφωτογρ. 1966, κατὰ τὴν ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ΚΕΜΝΕ,

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Βλ. εἰκ. 5. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἀντιγραφεῖ καὶ στὸ ἱερὸ βρεβιον τῆς Μονῆς (κώδ. Δουσίκου 59), σσ. 63-66.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ἀνέκδοτο, ὅσο γνωρίζουμε, ἐκδίδεται τὸ πρῶτον ἐδῶ.

Γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχῃ Διονυσίου Β΄, ἐκδοθὲν κατ’ ἀπαίτησιν τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Νεοφύτου Α΄, μὲ τὸ ὁποῖο καθορίζονται καὶ διασφαλίζονται τὰ ὅρια τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου.

† Διονύσιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας
‘Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ(ης): †

† Θεῖον ἂν ὄντως καὶ τοῦτο καὶ μεγαλοπρεπὲς λογισθεῖν ἔργον, τὸ καὶ λόγοις καὶ ἔργοις ἐπιβεβαιοῦν καὶ συνιστᾶν, τὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγιωτάτων π(ατ)ριαρχ(ῶν) παλαιγενῆ καὶ τίμια |³ γράμματα· καὶ γὰρ τὸ καλὸν τῇ τοῦ καλοῦ προσθήκει¹/ ἐπαυξανόμενον, κάλλιστόν τε κρεῖττον ὥς οἷόν τε γίνεται· καὶ τὸ κύρος ἐν πᾶσι λαμβάνει, καὶ ἀμεταποίητον παντελ(ῶς) |⁴ εἶναι τὸ καὶ ὑπάρχειν παρὰ παντὸς προσώπου πιστεύεται· τοίνυν καὶ τοῦ ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου Λαρίσης ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου δευτέρ(ας) Θετταλί(ας) καὶ πάσης Ἑλλάδος |⁵ καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου κυρ(οῦ) Νεοφύτου, τοῦ ἐν ἀγίῳ πν(εύματι) ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμῶν μετριοτ(η)τ(ος), γράμμ(α)τ(α) παλαιγενῆ π(ατ)ριαρχικὰ ἐφανίσαντος |⁶ ἡμῖν τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγιωτάτων π(ατ)ριαρχῶν, τοῦ τε κυροῦ Μαξίμου καὶ κυροῦ Νήφωνος καὶ τοῦ κυροῦ Παχωμίου, δεδομένα τῇ ἁγιωτάτῃ μ(ητ)ροπόλει αὐτοῦ τ(ῆς) Λαρίσης καὶ τοῖς πρότερο(ν) |⁷ τὴν αὐτῆς προστασίαν ἐμπεπιστευμένοις ἀρχιερεῦσιν, ὥσ᾽ ἔχωσιν ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως τὰς δύο ἐπισκοπὰς, τ(ῇ)ν τῶν Τριγάλ(ων) δηλαδὴ καὶ τὴν τοῦ Γαρδικίου· |⁸ καὶ λαμβάνωσιν ὁλοτελ(ῶς) διὰ τ(ῇ)ν τ(ῆς) καθολικῆς ἐκκλησί(ας) αὐτῶν ἔνδειαν καὶ σπάνιν, καὶ τὰ ἐξ ἀφοτέρων τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν γινόμενα ἐκκλησιαστικὰ πάντα εἰσοδήμ(α)τ(α) |⁹ καὶ δικαιώμ(α)τ(α)· καὶ μηδὲν χειροτονεῖν εἰς τὰς δύο ἐπισκοπὰς αὐτάς, ἐπίσκοπον, ὥς ἐν τῇ προτέρᾳ διὰ τὸ ὑπὸ τῶν

3 προσθήκει] corr. s.l. προσθήκη | 7 ὥσ᾽] lege ὥς ἂν

ἔθνων κατέχεσθαι τὴν καθολικὴν αὐτῶν μ(η)τρόπολιν, |¹⁰ κ(αὶ) τὸν θρόνον κ(αὶ) τὴν καθέδραν ποιησαμέν(ων) αὐτῶν κ(αὶ) νεμομέν(ων) ἀνενοχλήτως μέχρι τ(ῆς) χειροτονί(ας) τοῦ νῦν ἱερωτάτου μ(η)τροπολίτου Λαρίσης τὰς εἰρημένας |¹¹ ἐπισκοπάς, τοὺς κ(α)τ(ὰ) καιρ(όν) ποιμαίνοντας ἀρχιερεῖς ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ. Ἐπεὶ δὲ συνεργεία σατανικῇ, ἀναστάντες τινὲς ἐσύστερον κακοδαίμονες κ(αὶ) |¹² χαιρέκακοι ἄν(θρωπ)οι, δόξης κενῆς ἐρασταί, ἐπειρῶντο κατεπεμβῆναι ληστρικ(ῶς) τε κ(αὶ) παρανόμως εἰς τὴν ἀγιωτάτην αὐτὴν τοῦ Γαρδικίου ἐπισκοπὴν, μετὰ ἀξιῶ |¹³σεως κ(αὶ) ἀναγκάσεως ἐξωτερικ(ῶν) ἀν(θρώπ)ων κ(αὶ) προσώπων ἀξιωματικ(ῶν) ἐπηρεάζαντες κ(αὶ) ἐνοχλήσαντες οὐ μικρ(ῶς) κ(αὶ) πλείστα ζημιώσαντες ἔνεκεν τούτου, τὸν νῦν |¹⁴ ἱερώτατον μ(η)τροπολίτην Λαρίσης κὺρ Νεόφυτον, κ(αὶ) αὐτὸς δὴ ἀποκαμὼν ταῖς καθημεριναῖς ὡς εἰπεῖν ἐνοχλήσεσί τε κ(αὶ) ζημίαις, δεῖν ἔγνω ἀσφαλ(ῶς) |¹⁵ χειροτονῆσαι γνήσιον ἐπίσκοπον Γαρδικίου δι' ὃν κ(αὶ) παρὰ τοῦ πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτου π(ατ)ριάρχου κυροῦ Ἰερεμίου, κ(αὶ) γράμματος ὁμογνωμονικοῦ ἐπὶ τοῦτο τετύχηκ(εν), ὡς εὐλόγου/ |¹⁶ ὄντος τοῦ πράγματος τῷ τοι κ(αὶ) εὐρὼν ἐχειροτόνησ(εν) αὐτίκα τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου πν(εύματος) νόμιμον ἀρχιερέα κ(αὶ) γνήσιον ἐπίσκοπον Γαρδικίου, τὸν ὀσιώτατον |¹⁷ ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Νεόφυτον διαχωρήσας κ(αὶ) τὰ ὄρια τ(ῆς) ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς αὐτ(ῆς) τοῦ Γαρδικίου ἀσφαλῶς τε κ(αὶ) [ἀ]κριβ(ῶς), μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πάντων |¹⁸ θεοφιλεστάτων ἐπισκόπ(ων) διὰ τὸ παντελ(ῶς) ἐπιλελῆσθ(αι) ταῦτ(α) διὰ τὸ ἐκ πολλ(ῶν) ἤδη χρόν(ων) μὴ χειροτονηθῆν(αι) ἐν αὐτῇ ἐπί[σκοπον] δι' ἣν αἰτίαν εἶπομ(εν), κ(αὶ) διὰ τὰς |¹⁹ πολλὰς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλί(ας)· ἃ δὴ κ(αὶ) ἔχουσιν οὕτω, κ(α)τ(ὰ) τὸ ὑπ' αὐτῶν γεγονὸς ἔγγραφον ἱεροκύκλιον ἐμμαρτύρως, ὃ κ(αὶ) παρὰ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότ(η)τ(ος) ἀκριβ(ῶς) τεθεώρητ(αι)· |²⁰ κατὰ μὲν ἀνατολὰς, ἀπὸ τὸν λόφον τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς, τὸ ἐπονομαζόμενον Κλοστοβοῦνιον, κ(αὶ) διαβαίνουσιν εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν κ(αὶ) ἀπ' ἐκεῖσε, εἰς |²¹ τὸ τοῦ Γριζιάνου παλαιόκαστρον κ(αὶ) καταντῶσιν εἰς τὸ κόκκινον λιθάριον, κ(αὶ) εἰς τὸν τ(ῆς) Σαλομβροί(ας) ποταμὸν κ(αὶ) ἔρχονται πρὸς δύσιν διὰ τοῦ χείλους |²² τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ, κ(αὶ) διακόπτουσι τὸ μεσαίτατον

12 ἐρασταί] lege ἐρασταί | 13 ἐπηρεάζαντες] lege ἐπηρεάσαντες | 21 Σαλομβροί(ας)] lege Σαλαμβροί(ας)

τοῦ κάμπου ἕως τὸν Πετρόπορον κ(αὶ) κατὰ τὴν ὁδὸν ἄνωθ(εν)· κ(αὶ) φθάνουσιν εἰς τὸ βουνὸν τ(ῆς) Κριτζίνιστας, |²³ κ(αὶ) ἐκεῖσε τελειοῦνται· εἰσὶ δὲ κ(αὶ) τὰ χωρία πάντα τ(ῆς) τοιαύτης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἅτινα ὑπὸ τὴν αὐτῆς ἐνορί(αν) εὔρηνται, ταῦτα· ἡ Κριτζίνιστα· τοῦ Μπαία· |²⁴ τὸ Νεοχώριον ὁ Κοτζίκοβος ὁ Τξεύχωρος· τὸ Βοστίδι(ον)· ἡ Σταβωρίανις· τοῦ Παπαδοπούλου· τοῦ Γριζιάνου· ἡ Ἁγία Παρασκευῆ· τὸ Τζιγότιον· τοῦ Ζάρκου· ἡ Μαγούλα |²⁵ ὁ Κλοκοτὸς· οἱ Γεωργανάδες, κ(αὶ) οἱ Τζουκαλάδες· Ἐν τούτοις οὖν πᾶσιν ἐξήτησ(εν) αὐθις ἐμπόνως ὁ διαληφθεὶς ἱερώτ(α)τ(ος) μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσσης κὺρ Νεόφυτος, |²⁶ κ(αὶ) παρὰ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότ(η)τ(ος) π(ατ)ριαρχικοῦ ἐπιτυχεῖν κ(αὶ) ἐπιβεβαιωτικοῦ ἐπικυρωτικοῦ γράμματος αὐτῆς· εἷς τε τὰ παλαιγενῆ π(ατ)ριαρχικὰ τίμια γράμμ(α)τ(α), κ(αὶ) εἰς τὸ τοῦ |²⁷ πρὸ ἡμῶν ἀοιδίμου π(ατ)ριάρχου κυροῦ Ἱερεμίου σιγγιλιῶδες ἐπιβεβαιωτήριον γράμμα τοῦ ἱεροκυκλίου αὐτῶν ὡσᾶν ὧσιν ἅπαντα ἀκατάλυτά τε κ(αὶ) ἀδιάσειστα |²⁸ παντελ(ῶς), εἰς αἰῶνας μακραίωνας οὐδὲ κ(αὶ) τετύχηκε πάντως, ὡς εὐλόγου ὄντος τοῦ αἰτήματος ἔνθεν τοι κ(αὶ) γράφοντες ἰδοὺ διὰ τοῦ |²⁹ παρόντος ἡμετέρου π(ατ)ριαρχικοῦ κ(αὶ) ἐπικυρωτικοῦ γράμματος, ἀποφαινόμεθα εὐλόγως κ(αὶ) ἐν ἀγίῳ πν(εύμα)τι παρακελευόμεθα· ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν |³⁰ κ(αὶ) εἰς τὸ ἕξῃς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, διαμένωσιν ἀκίνητα κ(αὶ) ἀμεταποίητα παντελ(ῶς) τὰ ὅρια αὐτὰ τ(ῆς) ἀγιωτάτης ἐπισκοπ(ῆς) Γαρδικίου· |³¹ κ(αὶ) μηδέποτε ἕξι ἄδειαν ὅλως ὁ κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκόμενος ἐπίσκοπος, ἐκβῆναι τῶν ὁρίων αὐτοῦ· μὴ δὲ παράτινος ἄλλου ἱερωμ(έν)ου |³² ἢ κ(αὶ) λαϊκοῦ, το παρὰπαν διασειόμενα, ἢ τοιοιονοὺν ὅλως μετακινούμενα ὅπως μὴ ὁ βουληθεὶς παρασαλεῦσαι ταῦτα, ἢ συγχῆσαι καὶ κ(α)τ(ὰ) μικρόν, |³³ εἰ μὲν ἀρχιερεὺς εἴη ὁ τοιοῦτος, στερισκόμενος ἔσται πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργεί(ας) κ(αὶ) τάξεως, κ(αὶ) κατακεκρυμμένος ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου κ(αὶ) πόρῳ ἐκδι|³⁴ωκόμενος, κ(αὶ) περὶ τὸν ἴδιον πάντως κι[νδ]υνεύων βαθμ(ὸν)· εἰ δ' αὖ λαϊκὸς ἴσως τύχη, ὑπ' ἀφορισμὸν γενήσεται ἄλλυτον κ(αὶ) αἰώνιον ὡς ἀπειθῆς |³⁵ κ(αὶ) παρήκοος τ(ῆς) καθ' ἡμῶν ἀγιωτάτης τοῦ [Χ(ριστ)οῦ] μεγάλης ἐκκλησί(ας)· εἰ δέ γε τυχὸν ἱερεὺς, ἀργὸς

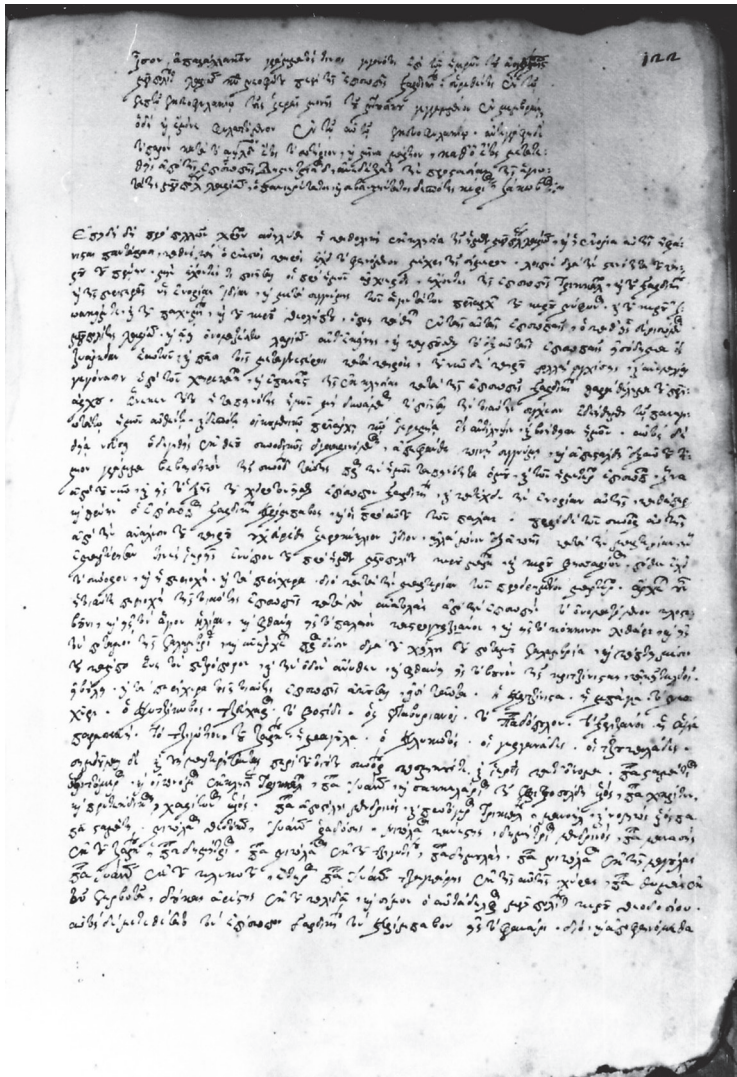
35-36 μὴ μέταιρε ... οἱ π(ατέ)ρες σου· Παροῖμ. κβ' 28

27 σιγγιλιῶδες] lege σιγγιλιῶδες | ὡσᾶν] lege ὡς ἂν | ὧσιν] lege ὧσιν | 32 τοιοιονοὺν] lege τὸ οἰονοῦν | συγχῆσαι] lege συγχύσαι

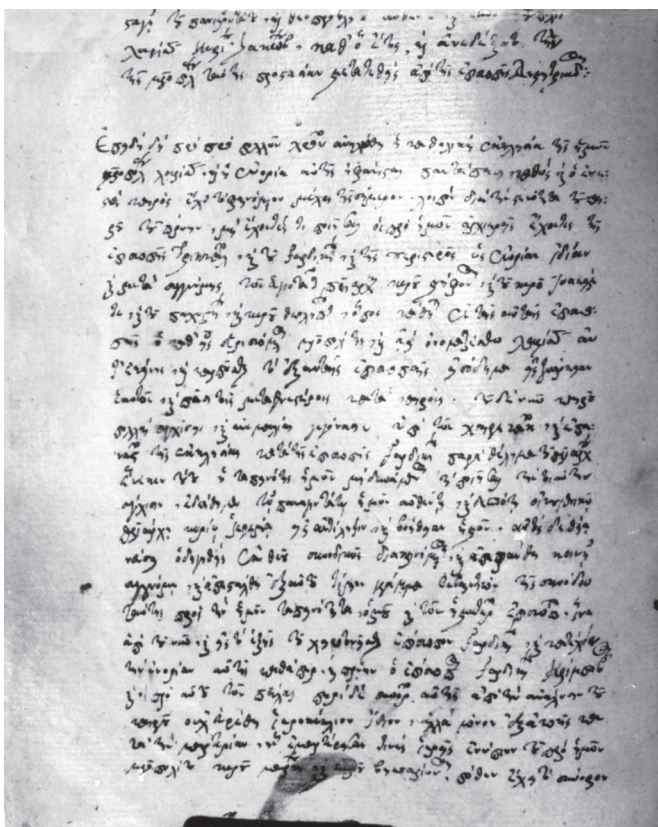
πάσης ἱεροπραξί(ας) γ[έν]οιτο· μὴ μέταιρε γάρ φησιν ἡ θεία ^{|36} γραφή, ὅρια ἅπερ διέθεντο οἱ π(ατέ)ρες [σ]ου· ὅθεν κ(αὶ) εἰς τὴν περὶ τούτων πάντων δήλωσιν κ(αὶ) βεβαίωσιν, [ἐ]γενετο κ(αὶ) τὸ παρὸν π(ατ)ρι-αρχικ(ὸν) ἐπικυρωτικ(ὸν) ^{|37} βεβαιωτικὸν γράμμα τ(ῆς) ἡμῶν μετ[ριό]-π(η)τ(ος) κ(α)τ(ὰ) τὴν εἰλικρινῇ ἀπαίτησιν τοῦ δηλωθέντος ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολ[ί]του Λαρίσσης· ὑπερτίμου τὲ κ(αὶ) ^{|38} ἐξάρχου δευτέρας Θετταλί(ας) κ(αὶ) πάσης [Ἑλλ]άδος κ(αὶ) τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου· ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀ[δ]ελφοῦ κ(αὶ) συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμ(ῶν) ^{|39} μετριοπ(η)τ(ος) κυροῦ Νεοφύτου· κ(αὶ) ἐπεδόθη α[ὐτ]ῷ τε κ(αὶ) τῇ κατ' αὐτὸν ἀγιωτάτῃ μ(ητ)ροπόλει, εἰς μόνιμον κ(αὶ) δι[ηνεκῇ] τὴν ἀσφάλειαν πάντοτε κ(αὶ) εἰς ^{|40} ἀναντὶ ρ/ρητον τὴν ἀπόδειξιν ἐν ἔτ[ει], ἑπτακισχιλιοστῷ, πεντηκοστῷ πέμπτῳ·

† μηνὶ Φευ[ρ]ουαρίῳ, ἰν(δικτιῶν)ος ε^{ης}· † ^{|41}

† Διονύσιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλ(εως) Νέ(ας) Ῥώμης ^{|42} καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχης· †

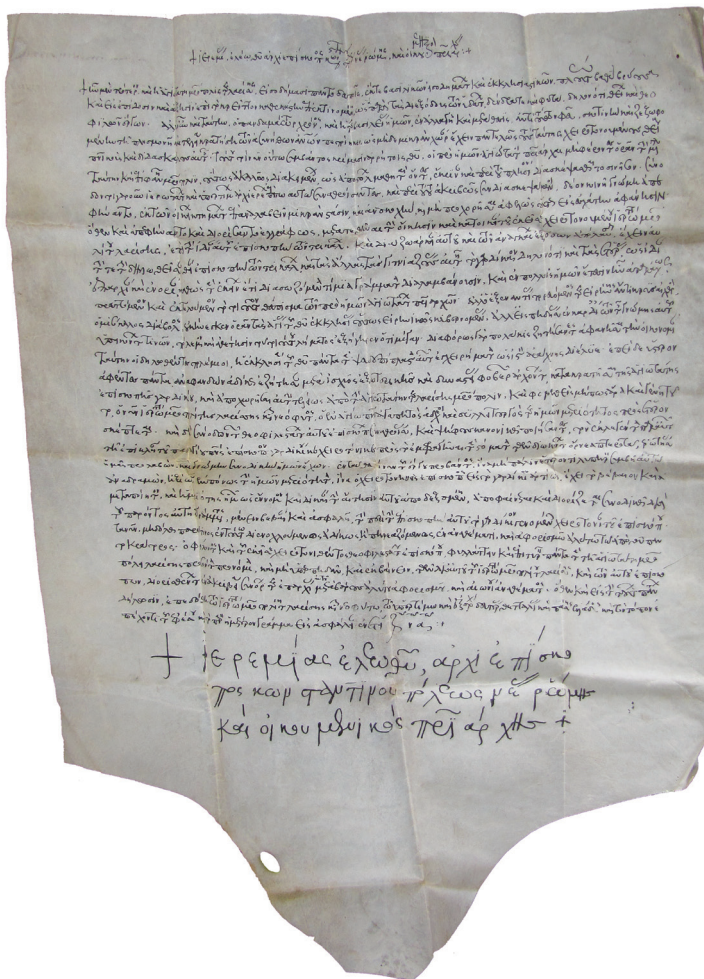

Εἰκ. 1. Κώδ. EBE 1471, f. 122r (ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, Ὁ κώδικας Τρύγκης, σ. 219).

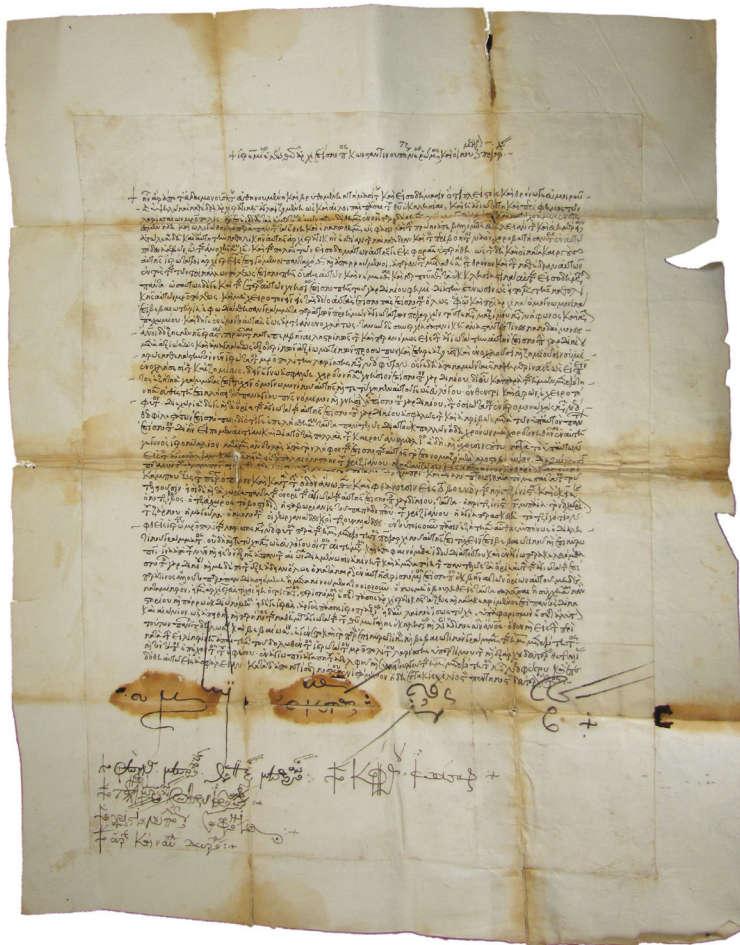

Εικ. 2. Κώδ. EBE 1472, f. 122v (φωτ. Δ. Καλούσιος).

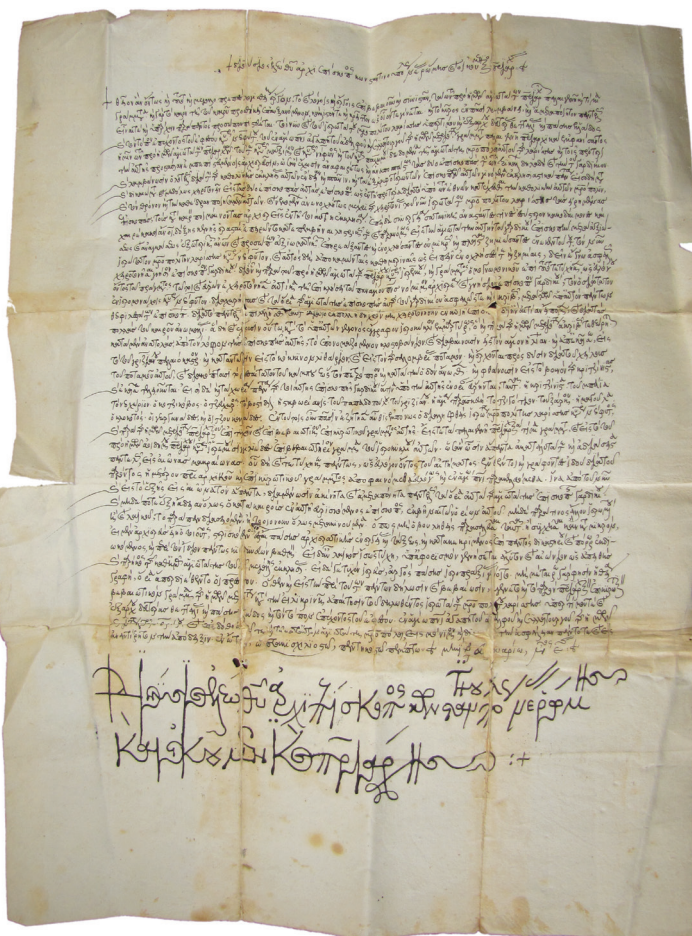

Εικ. 3. Πατριαρχικό γράμμα του οίκουμενικού πατριάρχη Ιερεμία Α' (ἔτ. 1542/43).

Εἰκ. 4. Πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμία Α' (ἔτ. 1543).

Είκ. 5. Πατριαρχικό γράμμα του οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Β' (ἔτ. 1547).

THE RE-ESTABLISHMENT OF THE BISHOPRIC OF GARDIKION, TRIKALA, (1541/42)
A CONTRIBUTION TO THE ECCLESIASTICAL HISTORY OF THESSALY DURING THE
EARLY OTTOMAN PERIOD

In 1542 the Patriarch of Constantinople Jeremiah I decided to re-establish the bishopric of Gardikion (east of Trikala), proclaiming Neophytos as its first bishop, subject to the metropolitan of Larissa Neophytos I. The re-establishment was a request of the foretold metropolitan because of the *ataxia* and the many abnormalities that took place that time by the so called “gloater and rebel of Church” against the bishopric of Gardikion and against the will of the Patriarch.

In our study, we try to examine this subject and we attempt to enlighten some obscure points such as the identity of all those who were potentially responsible for this turbulence in the ecclesiastical life of Thessaly in the beginning of 16th century, as well as the reasons behind all these.